ראדאמער יודן! ערפיל דיין חוב פאר דיינע פארטריבענע ברידער וואס הייסן פליטים

פרייז 25 גראשן | XV·טער יאהרגאנג | — Opłata pocztowa — uiszczona ryczałtem. | „Radomer-Kielcer Leben“ 50 (749) | היינט 8 זייטן

ראדאמער-קעלצער לעבען

Radom dnia 23 Grudnia 1938.
ראדאם, פרייטאג א. טבת תרצ"ט
טעלעפאן פון רעדאקציע 15 - 18

אבטיילונג פאר קעלץ אויף זייט 8

אבטיילונג פאר אסטראוויעץ אפאטאוו, וויערזשבניק און סביבה אויף זייט 7

Wytw. Wyrobów Cukierniczych
p. t. „Americanka”
L. Wajsbrodt — Rynek 16.

מאכט בעקאנט דאס ג. פובליקום, אז
אין צוקערניע און היגיענישע בעקעריי
רינעק 16 און אין דער יוד. צוקערניע «אמעריקאנקא» טראוגוטטא 62
בעקומט מען יעדן טאג פריש און פיין געבעקס צו ביליגע פרייזן,
פערשידענע געשמאקע טשאסטעס פון דער פיינסטער קוואליטעט צו 15 גר.
ס'איז צו בעקומען שטענדיג טארטען, מארציפאנאווע פון 1.50 אן.
אלץ ווערט אויסגעארבייט דורך א פאכמאן מיט א לאנגיעהריגע פראקטיק.
אלע מינים געבעקסן ווי לוקסן, בילקעלעך, טשאסטעס, וואפלעס, הער-
באטניקעס, טארטען, באקאלעס דעסעראווע, לעקעך, פערשידענע קרעמען,
מיגדאלאווע ארטיקלען און פרייטאג - חלות.
עס ווערען אויך אנגענומען בעשטעלונגען אויף שמחות, בעלער, קאנצערטען.
שאקאלאד פון פערשידענע פירמעס. און פרוכטען צו ביליגע פרייזן.

דאנערשטאג ז. טבת תרצ"ט (דעם 29/XII 1938 י.) פאלט אויס די ערשטע שמערצליכע יאהר - צייט פון אונזער חשוב'ען פאטער און זיידע

ר' אברהם ליפא דען ז"ל

אין זעלבען טאג קומט פאר אויפ'ן בית - עלמין 11 אינדערפריה אנ'אזכרה און די ענטהילונג פון דער מצבה

אויף וועלכער עס ווערען פערבעטען קרובים, פריינד און בעקאנטע.

פאמיליע דען.

אין פאל ווען ס'וועט זיין נישט קיין גוט וועטער וועט די מצבה-ענטהילונג פארקומען מיט א פאר טעג שפעטער וועגען וואס ס'וועט בעזונדער געמאלדען ווערען.

אונזער לאנגיעהריגע מיטגלידערין
דער פרוי זשאניע זיגמאן
מצוליב'ן טויט פון איהר פאטער

ר' דוד ראזענפעלד ז"ל

דריקען מיר אויס אונזער טיפסטען מיטגעפיהל
זאל זי זיין געטרייסט און נישט וויסען מעהר פון קיין צער.

די פערוואלטונג פון קימפעטארען-פעראיין
אין ראדאם.

מיר מעלדען, אז מיטוואך ו. טבת, וועט בין מנחה למעריב פארקומען צו דער ערשטער יאהרצייט פון

ר' אברהם ליפא דען ז"ל

אנ'אזכרה מיט הספדים אין זיין אייגען בית - המדרש.!!

אין דער אזכרה וועט אויך נעמען אנטייל דער שטאדט - חזן ה' דאנטאל.
מיר בעטען אלע מתפללים און גוטע פריינט צו בעטייליגען זיך אין דער אזכרה.

די גבאים פון בית-מדרש של ר' אברהם ליפא דען
ישעי' מענדעל ראזענבלאט, חיים ארטמאן, שלמה בעלזבערג (שפיטאלנא 2.)

Kto gilzy „WAWEL“ chociaż raz spróbuje
Innych nie kupi, w innych już nie pali
A kiedy swoich znajomych częstuje
Każdy wyborne papierosy chwali

Dobra wprowadzona fabryka
poszukuje wspólnika z większym
kapitałem i współpracą.
Oferty skierować do Adm. Radomer Kielcer Leben sub. „Zarobek“

Student ing "פליט" in Berlin geboren und studiert, erteilt gruendlichen Unterricht in englischer und deutscher Sprache.
Offerten unter „Sprachen“ an die Redaktion.

Jesienią, zimą, wiosną czy latem,
pij zawsze
Z DZWONKIEM HERBATĘ!

וואָרנונג צו די יוגענדליכע האנדווערקער!

דערמיט ווערט געווארענט די אלע יוגענטליכע האנדווערקער, וועלכע האבען נישט געענדיגט קיין פאך-דערגענצונג'ס-שולע, אז זיי זאלען אין פערלויף פון היינט, פרייטאג, מאָרגען שבת - צונאכט און איבער-מארגען זונטאג און מאנטאג זיך ווענדען אין דער געזעלשאפט „ארט“ זשעראמסקי 27 אדער אין האנדווערקער - פערבאנד רוויינסקא 1 און אין שניידער-צעך וויטאלדא 10, צו פערשרייבען זיך אויפן קורץ-טערמיניגען קורס.

די קאנדידאטען-ליסטע פון די בעטרעפענדע יוגענדליכע בעלי מלאכות, ווערט איבערגעשיקט אין קוראטאריום.

אין פאל ווען זיי וועלען פערנאכלעסיגען און נישט אויסנוצען די לעצטע הנחה אין די אויבענדערמאנטע טעג וועלען זיי מעהר נישט צוגעלאזט ווערען צום געזעלען-עגזאמען און פאר די קאנסעקווענצען וועלען זיי אליין זיין פעראנטווארטליך.

געדענקט, מיר ווארענען אייך צום לעצטען מאל, כדי איהר זאלט נישט האבן שפעטער קיין טענות צו קיינעם.

האנדווערקער-ארגאניזאציעס פון רוויינסקא און וויטאלדא און „ארט“

Rutynowany
buchalter i bilansista
ma wolne godziny
CENY PRZYSTĘPNE
Wiadomość: **A. Wajsman,** Radom, ul. Żeromskiego 9.
Malczewskiego 6.

ŻĄDAJCIE
TYLKO
„RIKSZA“
GUM..?
JEDWABNE

ווילט איהר האבען קלארע, זויבערע וועש, נייע גארדעראבעס, שניי - ווייסע פארהאנגען,
גיעט נאר צו וואשען און פארבען אין דער בעקאנטער
כעמישער פארבעריי און פראלניע פון דער ערשטקלאסיגער פירמע

A. HEMPEL

Centrala Stare Miasto 7 telefon 19 - 70
Filje Zeromskiego 1
Zeromskiego 21
Zeromskiego 59
Traugutta 11

ווער ס'האט זיך נים איבערצייגט זאל פרובן און וועט זיין ענטציקט
פון דער שענער, עסטעטישער און פאכמענישער ארבייט. ס'ווערט אויך
געוואשען אויף טריקען — ביליגע פרייזן! —פינקטליכע אויספיהרונג
סאלידע בעהאנדלונג קומט און איבערצייגט אייך
צענטראלע: אלטע שטאדט 7 אפיצ. טעל 19 - 70
פיליעס: זשעראמסקי 1 טראוגוטטא 11
זשעראמסקי 21, זשעראמסקי 59

ביליג צו וואשען קאפעלושען

צו ביסטו שוין אין אָרדנונג מיט דיין געוויסען לגבי די פּליטים?

פּיקעטניקעס מאכען „הקפות" מיט טראנספּארענטען איבער דער שטאָדט.

א גאנצע וואָך וועהט מען פּיקעטניקעס „שפּאצירען" ביי די יודישע געשעפטען. נעכטען, דאָנערשטאָג, האָט ראדאָם גע-האט די מעגליכקייט צו אָבסערווירען א נייע „אטראקציע" ווי אזוי מען פיהרט א באָיקאָט-פּראָפּאגאנדע. איבער די גאַ-סען האָט מארשירט אַ גאנצע מחנה מיט טראנספּערענטען אין די הענד, אויפ'ן שטייגער, ווי מען רעקלאַמירט א פילם, א פאָרשטעלונג, אָדער א צירק, צי אַנ-דערע אַרטיקלען ווי זייף א. דגל. מיט דעם איינעם אונטערשיד, וואָס אויף יענע רעקלאַמע-טראנספּעראַנטען ריהמט מען די פּראָדוקציעס און מען רופט דעם עולם צו קומען און צו קויפען, און דאָ, אויף די נעכטיגע טראנספּעראַנטען, האָט מען אַגיטירט נישט צו קומען און נישט צו קויפען — ביי יודען. אַט דאָס זענען געווען די אויפ-שריפטען אויף די טראַנספּעראַנטען, וואָס די פּיקעטניקעס האָבען נעכטען ארומ-געטראָגען און געמאַכט הקפות איבער דער שטאָדט.

די „נושאי-הדגל", די וואָס האָבען געטראָגען די באָיקאָט-טראַנספּעראַנטען זענען געווען בעציהרט מיט רויט-ווייסע בענדער אַרום די אַרבעל.

חוץ זיי, איז אויך געווען נעכטען שטאַרק טעטיג א גרעסערע צאָהל פּי-קעטניקעס, וואָס האָבען געטראָגען אויף די אַרבעל די זעלבע בענדער.

ביים געשעפט פון ה' טענענבוים אויף זשעראָמסקי האָט נעכטען אַ פּאָליציאַנט געהייסען אַ פּיקעטניק פערלאָזען דעם פּלאַץ און אויסטהוען די באַנד. ווען יענער האָט נישט געפאָלגט, האָט דער פּאָליציאַנט איהם די באַנד אראָבגעריסען און פערהאַלטען.

ביים געוועלב פון ה' פּאַטאַשניק אויף פּאַשאַ גאַס האָט נעכטען די פּאָליציי אויך בעזייטיגט די פּיקעטניקעס.

ווי אזוי פּאַמעראַנצען, שאָקאָלאַד זענען „אריינגעפאַלען" אין דער קעשענע פון א ראדאמער שענעם יוד.

א גאָר שענע געשיכטע דערצעהלט מען אין שטאָדט וועגען א רייכען איד, א הויז-בעזיצער. וועגען איינעם, וואָס געהער צום ראדאָמער „פּער". די גע-שיכטע איז, ווי געזאָגט, א שענע, א סענסאַציאָנעלע, אָבער נישט קיין בכבודי-גע פאַרן דערמאָנטען שענעם יוד.

די מעשה איז אזא:

אויף זשעראָמסקי גאַס, צווישען די וויטערע נומערען, געפינט זיך א יו-דיש קאָלאָניאַל געשעפט. אין יענעם געשעפט פלעגט זיין אַנ'אָפּטער איינ-געהער א געוויסער חיגער שענער בעל-הבית. ער איז דאָרט כמעט יעדען טאָג אריינגעקומען קויפען שאָקאָלאַד, אָדער פּרוכטען. דער אייגענטימער און אזוי די פרוי זיינע האָבען דעם קונה זעהר „אוואַזשעט" צוליב צוויי טעמים: ער-שטענס דערפאַר, ווייל ער גייט צו לייזען, און צווייטענס האָבען זיי גע-האַלטען פאַר א גרויסען כבוד, וואָס אזאַ שטייגער מענש, אזאַ אָנגעזעהע-נער יוד, שעמט זיך נישט און קומט אַליין אריין צו זיי איינקויפען פּערשי-דענע גוטע זאכען. מיט איין וואָרט ער איז געווען א יחוס'דיקער קונה, דער שטאָלץ פון דער קליענטעל.

דער יחסן האָט אפנים דאָס געפילט און ס'האָט איהם כסדר געצויגען אַהין. די פּרוכטען מיט דער שאָקאָלאַד האָבען אים, ווייזט אויס, גוט געשמעקט. פּאַר-דאָס האָבען שפּעטער די אייגענטימער פון געוועלב דערזעהן א טיפען לאָך, וואָס דער שטאָלץ פון דער קליענטעל האָט זיי געמאַכט. זיי האָבען פּלוצלינג זיך דערוויסט, ווי יענער לקח'ענט כסדר צו גוטע פּאָמעראַנצען און שאָקאָלאַד און לאָזט עס אראָב צו זיך אין קעשענע.

און געוואָהר געוואָרען איז מען דורך א צופאַל.

עס איז געווען אין אַ שענעם העלען מיטען טאָג. פאַר יענעם געוועלב האָבען דורכשפּאַצירט פערשידענע מענשען. איינער פון די שפּאַצירענדע האָט זיך גראָד אוועקגעשטעלט אריינקוקען אינ-וועניג אין געשעפט. דער שפּאַצירענ-דער האָט קענטיג בדעה געהאַט אריינ-געהן עפּעס קויפען, אָבער ער האָט זיך פּלוצלינג אָבגעהאַלטען און געבלי-בען שטעהן אַ „ערשטוינטער".

וואָס האָט ער געזעהן?

ער האָט געזעהן אינוועניג שטעהן ביים בופעט דעם רייכען ראדאָמער בעל-הבית, וועלכער האָט אויסגעניצט די געלעגענהייט, וואָס די סוחר'טע איז געווען אויסגעדרעהט מיט'ן פּנים צו דער שאַנק ארויסצונעמען א פיין שטיקעל שאָקאָלאַד — אראָבגענומען א פּאָמעראַנץ און שנעל אריינגעפּאַקט אין קעשענע.

דער שפּאַצירענדער, וואָס איז גע-שטאַנען אין דרויסען און אָבסערווירט דאָס פלינקע גניבה'לע, האָט באַלד נישט רעאַגירט, כדי נישט צו פערשעמען דעם שענעם איד, נאָר ווען יענער איז אַרויס פון געוועלב מיט א פיינעם פּאָ-קונעק, איז ער אריין און דערצעהלט דער פרוי. וואָס ער האָט געזעהן. די סוחר'טע איז געוואָרען איבערראַשט אָבער נישט וועלענדיג גלויבען אַזעל-כעס אויף אזא „וואַזשנע" יוד, האָט זי זיך נאָך אָנגעבייזערט אויפ'ן איינפאַר-מאַטאָר, אַז ער האָט געוויס געהאַט א טעות, און, אַז זי וואָלט גיכער פאַר ליעב גענומען 10 פּעטש, איידער חושד צו זיין אזאַ אָנגעזעהענעם בעל-הבית פון שטאָדט.

דאָס האָט זי נאָר אזוי געזאָגט, די סוחר'טע, אָבער אין דער אמת'ן, איז איהר יאָ אריינגעקראָכען אין קאָפּ און זי האָט טאַקע בעשלאָסען אליין זיך אי-בערצייגען וועהר ס'האָט א טעות: זי, צי יענער שפּאַצירענדער וואָס איז אריינגעקומען אויפמערקזאַם מאַכען, אַז מען בע'גנב'עט איהר.

און זי האָט זיך טאַקע איבערצייגט, אַז זי איז געפאַלען אַ קרבן פון איהר נאַ-איווקייט און פון איהר צו-פיעל „אוי-שאַנאָוואַניע" צום שענעם יוד. זי האָט זיך אליין איבערצייגט מיט איהרע אוי-גען, אַז דאָס קומט ער אַריין, נישט אַזוי ווייט צוליב קויפען, ווי צוליב גנב'ענען.

אויפ'ן צווייטען טאָג ווען ער איז ווי-דער אריינגעקומען קויפען און געהיי-סען זיך דערלאַנגען עפּעס אַ זאַך פון דער שאַנק, האָט די אייגענטימערין ווי-דער זיך אומגעקעהרט מיט'ן פּנים צו דער שאַנק, אָבער דערביי געוואָרפען אַ זייטיגען בליק און פּלוצליג דערהערט אַ פּאַל-טהון פון אַ שטיקעל שאָקאָלאַד, וואָס האָט זיך אראָבגעגליטשט פון בו-פעט אויף דער ערד. זי האָט שוין דייט-לעך געזעהן ווי דער „קונה" האָט נישט בעוויזען צו גנב'ענען דאָס שטיקעל שאָקאָלאַד, ווייל פון גרויס איילעניש און צוטומלעניש האָט זיך זיין האַנד אין עפּעס פערטשעפּעט און ס'איז אראָב-געפאַלען. ער האָט עס אויפגעהויבען און זיך פערענטפערט, אַז נישט ווילענ-דיג האָט ער עס אראָבגעשאַרט.

ס'איז געוואָרען „פערענטפערט", אָבער אויף צומאָרגענ'ס בעת אַ פרישע „קניה" האָט די פרוי שוין קלאָר גע-זעהן' ווי ער האָט אראָבגעלאָזט אין קעשענע א היבשע פּאָמעראַנץ. זי האָט גאָרנישט גערעדט נאָר זיך פיין פערנויגט און זיך געזעגענט „פּאָ-קופּיעצקו" מיט'ן קונה, ווען ער איז אַרויס מיט'ן פּאָקוּ-נעק. שפּעטער האָט זי דערצעהלט די גאַנצע געשיכטע דעם מאַן, וועלכער איז אוועק צום שענעם יוד און געטהון אזוי צו זאָגען:

—הנה זייט וויסען, אַז אַזוי און אַזוי איך פּאָדער 2000 זל. מינימום, ווייל עס איז נישט בעוויסט ווי לאַנג עס ציהט זיך אזוי ביי אייך די סדרה גנבה'לעך. —

דער שעהנער יוד האָט זיך געביי-זערט: וואָס הייסט, איך פּלוני בן פּלוני וועל טהון אזאַ זאַך, א העזה און א חוצפה דאָס איז, דרך ארץ!

ס'האָט אָבער גאָרנישט געהאָלפען און מ'איז אוועק צו איינעם פון די ראדאָ-מער רבנים אויף אַ דין-תורה; ס'איז גע'פּסק'ענט געוואָרען, אַז דער שענער, רייכער יוד זאָל בעצאָהלען 400 זל. וועלכע ער האָט טאַקע מסלק געווען מיט'ן קנאַק.

דערגענצונג

אין רעפּאָרטאַזש פון אונזער מיט-אַרבייטער ג. ווייסמאַן וועגען שאַך-סע-אַנס פון מייסטער ניידאָרף אין וועלט-פערבאַנד, איז דורך א פערזעהן נישט געווען דערמאָנט, אַז דער רעמיס איז געווען מיט ה' פישעלע בערקמאַן.

פון ראדאמער ספּאָרט

זונטאָג איז אין ראדאָם פאָרגעקומען די אַלגעמיינע יעהרליכע פערזאַמלונג פון ראדאָמער פּאָדאָקרענג.

אין די וואהלען צו דער פערוואַל-טונג זענען געוועהלט געוואָרען אַלס פּרעזעס פון פּאָדאָקרענג: ה' מאַלעץ העניק. אין דער פערוואַלטונג איז אויך אַריין דער פאָרשטעהער פון דעם אידישען ספּאָרט-קלוב „גוויאַזדאַ" ה' קירשענבלאַט, אַלס פערטרעטער ה' צוויי-גענבערג.

אין ח. ג. און ד. איז אַריין דער פאָרשטעהער פון אידישען קלוב „הפּועל" ה' פיינגאָלד. אַלס פערטרעטער אין וו. ג. און ד, (ווידזשיאַל גיער אי דיסציפּ-לינאַ) איז געוועהלט געוואָרען אינזש. מ. ראָזענבערג. אַר.

פּרעסע - שטימען וועגען רעציטאַציע - קונסט פון הערץ גראָסבאַרט

זלמן רייזין: („ווילנער טאָג")

...אַ קינסטלער פון גאָטס גנאָד, וואָס זיין גלייכען האָב איך נישט באַ-געגענט, נישט אין אייראָפּע, נישט אין אַמעריקאַ.

נח פּרילוצקי: („מאָמענט")

...די יודישע בינע פאַרמאָגט איין קינסטלער אַזעלכען, וואָס איז געבענטשט מיט דער פעיקייט צו באַשווערען ווער-טער און אויסנאָרען ביי זיי די נשמה.

דוד בערגעלסאָן

...גראָסבאַרט ווערט אין פּוילען זין פון וואָרט אַ שותף צו די זאכען, וואָס ער לעזט עפענטליך פאַר.

מלך ראַוויטש

...גראָסבאַרט איז ווי געשאַפען פאַר יענע צוויי דיכטער (משה נאַדיר, מ. ל. האַלפּערן), אָדער פאַרקערט — זיי פאַר אים.

י. מ. ניימאַן („ליטער. בלעטער")

...גראָסבאַרט איז דער יוועליר, וואָס אייזלט אויס די יודישע ווערטער אין אויסגעשליפענע איידל-שטיינער און זיי פינקלען און בלישטשען אויפגעשנירעל-טע און איינגעפּאַסטע אין אַן איידעלען דיאַרעם, אין א צירונגס-קרוין.

משה בראָדערזאָהן

...הערץ גראָסבאַרט געהערט צו דעם זעלטענעם מין איינצעלנע, אויסדער-ווײלטע, מיט וועלכע מיר שטאָלצירען אָן שום פאַרבעהאַלט.

גבריאל ווייסמאַן („ראַדאמער-קעלצער לעבען")

...הערץ גראָסבאַרט — קען מען אָן גוזמא זאָגען — איז דער בעסטער אויס-טייטשער און באַלעבער פונם יודישען געדרוקטען וואָרט.

אברהם מאָרעווסקי

...גראָסבאַרטען א ברכה — גראָס-באַרטס דערפאָלג איז א פרייד, א גדו-לה, אַן אמת'ע דערהויבונג פאַר דער שכינה אין גלות.

> **ערקלערונג**
>
> אויף א זיצונג פון קימפּעטאָרען-פעראיין האָט פרוי מאַנעלאַ ערקלערט דאָס איך זאָל האָבען געזאָגט, אַז דאָס יודישע שפּיטאָל געפינט זיך אין א זעהר שווערען מצב און האַלט ביי אוגטערגעהן. דעריבער האָט זי פאָרגע-לעגט אָבצוּוואַרפען דעם פאָרשלאַג וועגען עפענען אין שפּיטאָל אַנ'אָבטיילונג פון קימפּעטאָרינס.
>
> איך ערקלער, אַז עס שטימט נישט מיט'ן אמת. איך האָב דאָס נישט געזאָגט
>
> **מיכל ריכטמאַן.**

דער רענטגען פאַר'ן יודישען שפּיטאָל איז שוין דאָ אין וואַרשאַ

ווי מען טיילט אונז מיט, געפינט זיך שוין דער רענטגען-אַפּאַראַט פאַר'ן יו-דישען שפּיטאָל אין וואַרשאַ און וועט אין די נאָהנטסטע טעג שוין אָנקומען קיין ראַדאָם.

ווי בעוויסט, איז דער רענטגען אַ מתנה פון אונזערע ראַדאָמער לאַנדס-לייט אין אַמעריקאַ. ער קאָסט קרוב 2000 דאָלאַר.

צוויי קליינע יונגלעך האָבען „פערבלאָנדזשעט" אין אַ קעלער אַריין

אויף זשעראַמסקי 30 האָבען נעכטען „פערבלאָנדזשעט" צוויי קליינע יונגעלעך אין אַ קעלער אַריין. דורך אַ צופאַל האָט מען זיך דערוואוסט נאָך וואָס זיי זענען דאָרט געגאַנגען און וואָס זיי האָבען געוואָלט.

אַ קריסטליכע דינסט פון איינעם פון די דאָרטיגע שכנים איז געגאַנגען אין קעלער אַריין נאָך קוילען. פּלוצלינג האָט זי געהערט, ווי אין קעלער רו-דערט זיך און פאַר שרעק איז זי גיך אַרויסאַנטלאָפען און אַוועק צום סטרוזש דערצעהלען, אַז אין קעלער איז עפּעס נישט היימלעך. דער סטרוזש האָט דעם קעלער פערשלאָסען און גערופען פּאָ-ליציי. ווען מ'האָט געעפענט דעם קע-לער, האָט מען געמיינט, אַז ס'וועלען אַרוס די אמת'ע באַנדיטען. דערווייל זענען אַרויסגעקראָכען צוויי קליינע יו-דישע יונגעלעך פון 14—15 יאָהר מיט אַנ'אייזען אין דער האַנד.

די יונגלעך זענען געקומען מסתמא אויפהאַקען די קאַמערען אין קעלער, כדי צו גנב'ענען קוילען.

מ'האָט די קליינע חברה - לייט אַרעסטירט.

קאַמוניקאַט

מיר אונטערגעשריבענע סאָציאַליס-טישע קהלה-ראַטמענער און פאַרשטיי-ער פון פּראָפ. קלאַסען-פעראַיינען דער-קלערען, אַז די אָרגאַניזירטע אַרבע-טערשאַפט אין ראַדאָם האָט נישט קיין שום געמיינזאַמעס מיט'ן הילפס-קאָמי-טעט ביים „טאָז".

דאַגעגען ווערט געמאַלדען, אַז אין פאַרשטענדיגונג מיט דער קהלה-ליי-טונג ווערט אויסגעטיילט אַ געוויסער קאַנטיגענט קוילען וואָס וועט פונאַנ-דערגעטיילט ווערן צווישען די יודי-שער אַרבעטסלאָזע. וועגען צייט און אָרט פון דער רעיעסטראַציע וועט אין דער נאָהנסטער צייט געמאָלדען ווערן בעזונדער.

פאַר די סאָצ. קהלה-ראַטמענער און פּראָפ. פעראיינען:

ביניש קאַמינער, בער שניי-דערמאַן, אַרון גרינגער, אַב-רהם פּלאַמענבוים, אַברהם לינדענבוים.

הרב קעסטענבערג בעשטעטיגט געוואָרען פון מיניסטעריום

נעכטען האָט מען געהערט אין שטאָדט, אַז הרב קעסטענבערג איז נאָך דער בעשטעטיגונג פון רבנים-קאָלעגיום און בילדונג'ס - מיניסטער-יום, אויך בעשטעטיגט געוואָרען פון זעלבען מיניסטעריום, אַלס ראַדאָמער רב.

לויט דער זעלבער ידיעה האָט די וואָיעוואָדסטוואָ אין קעלץ שוין דער-האַלטען די בעשטעטיגונג פון בילדונגס-מיניסטעריום.

צום ראַדאָמער רעליעף-קאָמיטעט אין ניו-יאָרק

מיר טיילען אייך מיט דורך אונזער צייטונג, אַז דער 15-ער קאָמיטעט, וואָס איהר האָט געשאַפען, האָט זיך אָנגעגע-בען אין דעמיסיע.

די סיבות און מאָטיווען פאַרוואָס דאָס איז געשעהן — דאָס וועט אייך אויפגעקלערט ווערען אויספיהרליך אין אַ בריעף, וועלכער וועט וואַהרשיינליך אויך פערעפענטליכט ווערען אין אונזער צייטונג.

ר' אברהם ליפּא דען ז"ל

דאָנערשטאָג ז. טבת איז די ערשטע יאָר-צייט פון ר' אברהם ליפּא דען ז"ל.

דער פערשטאָרבענער איז געווען פערערכענט צווישען די חשובי-העיר. זיין הויז האָט גע'שמ'ט פאַר אַ הויז פון צדקה און מעשים טובים. ר' אב-רהם ליפּא איז געווען אַ רעליגיעזער יוד, אַ יודע ספר און דערצו איז ער געווען בעשאָנקען מיט אַ גוט און איי-דעל האַרץ. ביז'ן לעצטען אָטהעם-צוג פון זיין לעבען, האָט ער נישט געלעבט בלויז פאַר זיך אַליין. ער האָט זיך גע-טיילט מיט'ן אָרימען, מיט'ן נויטבע-דערפטיגען.

ווען מען דערמאָנט זיך אין יענע יאָהרען, ווען זיין הויז איז געשטאַנען אָפען און פריי פאַר אַלע הונגעריגע און געפרורירענע, זעהט מען, אַז עס פעהלט היינט אין שטאָדט. אין די קאַלטע ווינטער-טעג האָבען זיך דאָרט אָנגעוואָ-רימט הונדערטער מענשען און זיך דער-קוויקט מיט עסען און מיט קליידונג און מיט געלד וואָס מ'האָט דאָרט געטיילט מיט דער ברייטער האַנד, ביז נישט צום מיד ווערען.

דאָס הויז פון ר' אברהם ליפּא דען ז"ל איז געווען אַ ברכה פאַר דער שטאָט און ממש בעוואונדערט געוואָרען פון אַלע מענשען, אזוי אָרטיגע אוּן אזוי פרעמדע, וועלכע האָבען נאָר געוויסט און געהערט פון זיין צדקה-הויז.

דער נאָמען פון פערשטאָרבענעם ר' אברהם ליפּא דען, וועט שטענדיג דער-מאָהנט ווערען לשבח. תנצבה.

אַ חורבן אויף אייזגעמאַכטס און סאַק

איפּ'ן הויף זשעראָמסקי 25 האָבען גנבים אויפגעהאַקט 8 קעלער'ס און אַרויסגע'גנב'עט טעפּ און גאָנשער'ס מיט איינגעמאַכט'ס און סאַק וואָס די לאָקאַ-טאָרען האָבען דאָרט אַראָבגעשטעלט.

פון די זיסע זאַכען איז נישט גע-בליבען אַ לעק.

בעקאַנטמאַכונג

מיר מאַכען דערמיט בעקאַנט די יודישע בעפעלקערונג אין ראַדאָם אַז דער

הכשר פאַר די קאָנצעסיאָנירטע ריטועלע יאַטקעס

אויפ'ז חודש טבת, איז פון

ווייסען קאַליר

כשר פלייש פאָדערט ביים קצב ער זאָל אייך ווייזען דעם הכשר. אין די יאַטקע וואו קיין הכשר געפינט זיך נישט, טאָר מען קיין פ ל יי ש נ י ש ט ק ו י פ ע ן.

מחזיקי הדת ועד הכשרות

אין ראַדאָם

Do pielęgnacji rąk, ciała oraz prania mydło «Trójka»

לייב יפה.

די יודישע שוץ = קראַפט

ספּעציעל צום „ראַדאָמער קעלצער לעבן“.

איינע פון די וויכטיגסטע דערגרייכונ־גען, וואָס איהר ווערט קען מען נאָך נישט אָפּשאַצען, איז די יודישע לעגאַלע שוץ־קראַפט. וועלכע איז געשאַפען געוואָרען אין ארץ־ישראל. קנאַפּע 11.000 טויזענד מענשען, אויסגעשולטע און בעשווירענע וואָס זיי איז דערלויבט זיך צו בענוצען מיט געוועהר, געפינען זיך אין דינסט און פערשידענע פאַרמאַציעס פון בע־וואָפענטע כוחות. טיילווייז מיט לוין און טיילווייז — אָהן לוין. פון זיי קנאַפּע טויזענד מענשען אין דער פּאָליציי. טויזענדטער גפירים און פרייוויליגע וואַך־מענשען אין די שטעדט און דערפער, אין דעם אייזענבאַהן־רעגימענט, אין די וואַנדער־פּאַטראָלען. אין די אזוי גערו־פענע „געמישטע אָפּטיילונגען“, וועלכע בעשטעהען פון יודען און ענגלענדער און וואָס האָבען דעם צוועק צו פּער־ניכטען די באַנדעס; גפירים, וואָס היטען אַלע רעגירונג׳ס־אַנשטאַלטען און ביוּ־ראָ׳ען כמעט אין גאַנצען לאַנד און אַפּי־לו מיליטערישע אינסטיטוציעס, איראַק־פּעטראָל־געזעלשאַפט, פּאָטאַש ־ געזעל־שאַפט עלעקטריציטעט־געזעלשאַפט און א גאַנצע שורה אַנדערע אונטערנעמונגען.

אַדאַנק די יודישע בעוואָפענטע כוחות האָט מען געקאָנט אויספיהרען די אַר־בייט פון דעם „טעגאַרט־צוים“, וועלכען מען האָט אויפגעשטעלט לענגסט דער צפון־גרעניץ, און אַ דאַנק זיי קאָנען איצט יודישע אַרבייטער בויען געביי־דעס פאַר מיליטער אין פערשידענע ריין־אַראַבישע שטעדט און געגענדען.

די ענגלישע מיליטערישע מאַכט פער־האַלט זיך מיט דער גרעסטער אַנערקע־נונג צו דער יודישער שוץ־קראַפט.

דער קולטור=לעבען.

עס וואַקסט אונזער קולטור־לעבען. עס ענטוויקעלט זיך די העברעאישע שול, די העברעאישע ליטעראַטור, די יודישע מוזיק. צוויי מאָהל האָט ביי אונז דיריזשירט טאָסקאַניני אין די אין די יאָהרען פון די אומרוהען און ער קלויבט זיך ווידער קומען אין אַ יאָהר אַרום. הובערמאַן קומט יעדען יאָהר צום סימפאָנישען אָרקעסטער, וואָס ער האָט געשאַפען.

צום 14־טען מאָהל האָט מען די־טעג פייערליך דערעפענט דאָס נייע לעהר־יאָהר פון דער העברעאישער אוניווער־זיטעט. זי צעהלט שוין איבער 800 סטודענטען און איבער 100 פּראָפעסאָ־רען, דאָצענטען און פאָרשער. די אוּ־ניווערזיטעט האָט דאָס יאָהר געגעבען 445 סערטיפיקאַטען פאַר סטודענטען, פון זיי 180 פאַר סטודענטען פון דייטש־לאַנד און עסטרייך, וואָס זענען אָנגע־נומען געוואָרען אין דער אוניווערזיטעט.

עס איז בעשלאָסען געוואָרען צו גרינ־דען ביי דער אוניווערזיטעטען אַ מע־דיצינישע פאַקולטעט און אַ לאַנדווירט־שאַפטליכען אינסטיטוט. עס ווערען פער ענדיגט אויף דעם הר־הצופים די גע־ביידעס פון דעם מעדיצינישען צענטער, וואָס בעשטעהט פון הדסה־שפּיטאָל און פון דער הדסה־שול פאַר קראַנקען־שוועסטער. אויף דעם הר־הצופים וואַקסט אויס אַ גאַנצע אוניווערזיטעט־שטאָדט.

דער אָפּפערטום פון ישוב.

דער ישוב האָט געבראַכט נישט בלויז קרבנות פון לעבען, נאָר ער האָט אויך געגעבען פון זיין האָב־און גוטס. אויך אין דעם האָט ער אַרויס־געוויזען אַ אומגעוויינליכע קראַפט. מען ווייסט נישט אין גלות, אַז פאַר די לעצטע צוויי־און אַ האַלב יאָהר האָט דער ישוב אַליין געגעבען באַלד אַ מיליאָן פונט פאַר זיכערהייטס־צוועקען, פאַרן פאָרט אין תל־אביב, פאַר׳ן קרן־קימת, און קרן־היסוד, פאַר פדיון עבודה (די אַרבעטער האָבען צוויי מאָל געגעבען צו צוועלף אַרבעטס ־ טעג פאַר די אַ ר ב ייטסלאָזע) פאַר די סאָציאַלע ה י ל ף און פאַרן מפדה האזרחי און איצט פאַרן „כופר הישוב“.

דער „כופר הישוב“ איז די גרעסטע מאַניפעסטאַציע פון דער אָפּפערוויליג־קייט פון ישוב. אין צוויי חדשים האָט דער „כופר הישוב“ געגעבען ביז 60.000 פונט דורך דירעקטע זאַמלונ־גען, ווי שטייער אויף פּאַפּיראָסען, בלומען, אויטאָבוסען, פאַרוויילונגען א א. ז. אין דעם טאָג אַליין פון „עצרת הישוב“, וואָס איז פּראָקלאַמירט געוואָרן, כדי אויסצודריקען דעם ווילען, אייני־קייט און אָפּפערוויליגקייט פון ישוב איז געזאַמעלט געוואָרען איבער 10.000 פונט און א חוץ דעם 72 זעק מיט צירונג. מען רעכענט, אַז אין 6 חדשים וועט דער „כופר הישוב“ געבען ביז 150.000 פונט.

דער ישוב וועט איצט צונעמען צו זיך 5.000 קינדער פון דייטשלאַנד און עסטרייך. זיי אַריינגעמען אין אונזערע דערפער, אַדאָפּטירען אין פּריוואַטע הייזער. אין צוויי שעה צייט האָבען 200 פאַמילייעס אין תל־אביב דעקלאַ־רירט זייער בריטוויליגקייט צוצונעמען דייטשע קינדער. אין עטליכע טעג אַרום זענען דאָס שוין געוועזן 600 פאַמיליעס.

ארץ = ישראל און די גלות = לענדער

אַזוי לעבט און קעמפט און בלוטיגט דער יודישער פראָנט. וואָס טוט און ווי העלפט דעם ישוב אין זיין קאַמף דער הינטערלאַנד — דאָס יודישע פאָלק אין די גלות לענדער?

אין דעם ליכט פון דעם גרויזאַמען אומגליק, וואָס האָט איצט געטראָפען אונזער פאָלק. אין דעם ליכט פון די שולען און הייליגטימער, וואָס ווערען פאַרברענט און פאַרשוועכט, ביי דעם וויי־געשריי פון די פאַרפאָלגטע און פאַרפייניגטע, אין דעם ליכט פון די שווערע נסיונות פאַר אונזער באַוועגונג אין פאַר אונזער ווערק, זעען מיר מיט אַ שניידענדער טראַגישער קלאָרקייט, וויפיל מיר האָבען פאַרנאַכלעסיגט, דורכגעלאָזען, פאַרזינדיקט, פאַרשפּע־טיגט. ביז איצט איז דאָס געווען אַ פּע־לער און אַ זינד, וואָס מען קאָן שוין נ י ש ט גוט מאַכען. אויב מיר זאָלען ווייטער געהן אויף דעם וועג פון פאַר־נאַכלעסיגונג און פאַרשפּעטיגונג, וועט דאָס זיין פאָלקס ־ פאַרברעכען, וואָס האָט ניט זיין גלייכען אין דער געשיכ־טע, אַ פאַרברעכען, פאַר וועלכען עס וועט שווער באַלד צאָלען יעדער יוד, דאָס גאַנצע פאָלק, די יודישע צוקונפט.

מיט א עלעקטריש לעמפּעל אין פּנים און מיט א רעוואָלווער צום קאָפּ.

אין הויז אויף שפּיטאַלנאַ 2 איז גע־גאַנגען דער יונגערמאַן יחזקאל מאַנ־דעלמאַן, ווען ס׳האָט פּלוצלינג בעגע־גענט אַן׳אונבעקאַנטער און, לויכטענדיג אין פּנים מיט אַן׳עלעקטריש לעמפּעל געהייסען איהם שטעהן. מאַנדעלמאַן איז געבליבען שטעהן און דאַן האָט יענער צוגעשטעלט איהם אַ רעוואָלווער צום קאָפּ און בעפוילען אויפצוהויבען די הענד. אָבשטעהענדיג אין אַזאַ פּויזע אַ פּאָר מינוט אונטער די בלענדענדע שטראַהלען פון עלעקטרישען לעמפּעל האָט דער אונבעקאַנטער געהייסען מאַנ־דעלמאַנ׳ען שטעלען דריי טריט הונ־טערוויילעכטס און איז פערשווינדען.

פון גרויס שרעק איז מאַנדעלמאַן געפאַלען אין חלשות און מ׳האָט איהם אַריינגענומען אין אַ שכנות׳דיגע שטוב וואו מ׳האָט איהם דערמונטערט.

פאַרן אויסקויפן פאַטענטען

ס׳קומט אָן דער הייסער צייט־אָפּ־שניט פון אויסקויפען פּאַטענטען. אויפ׳ן יאָהר 1939 האָט דאָס פינאַנץ־מיניסטער־יום דערהאַלטען אַלע הנחות, וועלכע זענען געווען אין יאָהר 1938. מ׳דאַרף דעריבער אין קורצע שטריכען דערמאָ־נען די צאָהלער אין וואָס עס בעשטעהען די דאָזיגע הנחות.

אויפ׳ן יסוד פון אַ האַלב־יעהריגען פּאַטענט פון צווייטער האַנדעלס־קאַטע־גאָריע קען מען פיהרען אַן אונטערנעה־מונג פון צווייטער קאַטעגאָריע, אויב די הויך פון אומזאַץ, וועלכע איז בע־שטימט געוואָרען אויפ׳ן 1937 שטייגט נישט איבער יעהרליך די סומע פון 100 טויזענד זל. אַפּטייקען ביי אַן אומ־איבערשטייגען 60 טויזענד זל. ביוראָ׳ען פון האַנדעלס־אונטערנעמונגען, אויב די הויך פון אומזאַץ וועט נישט איבער־שטייגען 0 טויזענד זל. ביוראָ׳ען פון האַנדעלס־פערמיטלונג ביי אַן אומזאַץ פון 7200 זל.

אויפ׳ן יסוד פון א האַלב־יעהריגען פּאַטענט פון דער קאַטעגאָריע II־ב פון אינדוסטריע־בעשעפטיגונגען, אויב די הויך פון פּראָוויזיע אין יאָהר 1937 האָט נישט איבערגעשטיגען די סומע פון 5000 זל.

אויפ׳ן יסוד פון א פּאַטענט 3־טער קאַטעגאָריע קען מען פיהרען אַן אונ־טערנעהמונג פון סחורות־פערקויף פון צווייטער קאַטעגאָריע, אויב דער הויך פון אומזאַץ שטייגט נישט איבער אין יאָהר 1937 די סומע פון 50 טויזענד זל. גאַסטראָנאָמישע אונטערנעהמונגען, אויב די הויך פון אומזאַץ איז נישט געווען גרעסער ווי 25 טויזענד זל. טראַנספּאָרט אונטערנעהמונגען, וועלכע האַלטען אויס העכסטענס צוויי לאַסט ־ אויטאָס און אויטאָבוס ־ אונטערנעהמונגען, וועלכע האַלטען אויס העכסטענ׳ס 2 אויטאָבוסען.

אויפ׳ן יסוד פון א פּאַטענט פיערטע קאַטעגאָריע פון האַנדעל׳ס־אונטערנעה־מונגען, האָטעלען, בוכהאַנדלונגען, קי־נאָמאַטאָגראַפען, אויב דער אומזאַץ אין יאָהר 1937 האָט נישט איבערגעשטיגען די סומע פון 15 טויזענד זל. גאַסטראָ־נאָמישע אונטערנעהמונגען אויב די הויך פון אומזאַץ איז געווען נישט מעהר ווי 5000 זל.

אויפ׳ן יסוד פון אַ האַלב־יעהריגען פּאַטענט 4־טער קאַטעגאָריע קען מען פיהרען אַ האַנדעלס ־ אונטערנעהמונג אויב דער אומזאַץ אין יאָהר 1937 איז געווען נישט העכער ווי 5000 זל.

וואָס שייך פּאַטענטען פון אינדוסטריע־אונטערנעהמונגען קען מען אויפ׳ן יסוד פון אַ 7־טער קאַטעגאָריע בעשעפטיגען 10 אַרבייטער ביי מעכאַנישע מאַטאָרען און 12 אַרבייטער ביי האַנד־פאַבריקאַציע אויפ׳ן יסוד פון אַ זעקסטער קאַטעגאָריע — 15 אַרבייטער ביי מאָטאָרען און ביז 25 ביי האַנד־פאַבריקאַציע.

אויס׳ן יסוד פון אַ פינפטער קאַטע־גאָריע קען מען בעשעפטיגען ביי מע־כאַנישע מאָטאָרען פון 10 ביז 25 אַר־בייטער (אויב ס׳האַנדעלט זיך וועגען אונטערנעמונגען וועלכע זענען אויס־גערעכענט אין דער 14־טער אָפּטיילונג פון טאַריף) ביז 35 אַרבייטער (ביים טאַריף 18) און ביז 50 אַרבייטער (ביים טאַריף 19).

די שטייער־אַמטען קענען ערלויבען אויף אויסצוקויפען אַ פּאַטענט פיערטע קאַטעגאָריע אָדער האַלב ־ יעהריגען דריטע קאַטעגאָריע אַנשטאָט א גאַנצע 3־טע, ווי אויך א האַלב־יעהריגע פירמע קאַטעגאָריע אַנשטאָט א גאַנצע פירטע — אין פאַלען וועלכע די הנחות זעהען נישט פאָר ווי אויך אין פאַלען ווען די אונטערנעמונג איז ערשט געגרינדעט געוואָרען אין די יאָהרען 1638 און 1939.

מ׳קען אויך ערלויבען דעם האַנדעל אָהן פּאַטענט אַרומטרעגער (א5) און הויזירער (ב5.)

די שטייער־אַמטען קענען אויך ער־לויבען אויף א צוגאָב־באַשעפטיגונג פון אַרבייטער איבער דער הנחה־נאָר־מע אויף דער צייט פון 60 טעג ביי דער זעקסטער קאַטעגאָריע מיט מעכאַ־נישע מאָטאָרן נאָך 3 אַרבייטער און ביי זיבענטער קאַטעגאָריע נאָך 2 אַר־בייטער.

די פינאַנץ־קאַמערן האָבען ברייטערע רעכט צו אָנערקענען הנחות, וועלכע זענען נישט אויסגערעכענט אין ציר־קולאַר.

דער טערמין אַריינצוטראָגען ביטעס וועגען הנחות פליסט אָפּ דעם 31־טען דעצעמבער 1938 איינשליסליך. אויב ס׳האַנדעלט זיך וועגען אונטערנעמונגען וועלכע ווערען געגרינדעט אין יאָהר 1939 מוזען די ביטעס אריינגעטראָגען ווערען שפּעטסטענס 14 טעג נאָך דער גרינדונג.

די באַשלוסען פון דער פינאַנץ־קאַ־מער מוזען אַרויסגעגעבען ווערען ביזן 1 מאַי 1939, פון שטייער־אַמטען ביז׳ן 1־טען אַפּריל 1989.

די שטייער־אַמטען קענען באַפרייען די אינדוסטריע־אונטערנעמונגען, האַנד־ווערקער־וואַרשטאַטען, דראָזשקעס און פורמאַנעס פון 19־טען טאַריף פון אויס־קויפען פּאַטענטען. אויב די אונטערנע־מונג ווערט אויסשליסליך געפיהרט דורך דעם אינהאָבער אַליין.

עטליכע טרויעריגע בלעטלעך פון א טאָג = בוך פון א ראַדאָמער יודישען פּליט.

II

ליבער פריינד רעדאַקטאָר!

הערט סיך אויס ווייטער.

ס׳איז געווען אַ זייגער צוויי ביינאַכט. מיינע פאַמיליע־מיטגלידער זענען געשלאָ־פען. בלויז איך אַליין האָב נישט גע־קענט פערמאַכען קיין אויג. איך בין געווען מיד און דערשלאָגען. דער שלאָף האָט מיך געמאַטערט און געוואָלט פאַנ־גען אין ויינע אַרעמס. די אויגען האָ־בען זיך געקלעבט, אָבער דער מוח איז געווען וואַך און דאָס האַרץ האָט גע־ציטערט. מיין פאַנטאַזיע האָט געאַרבייט און געליפערט אויסטערלישע שרעקונגס־בילדער.

שוין דער דריטער טאָג און די דרי־טע נאַכט ווי ביי מיר אין הויז געפינט זיך דאָס דייטשע מיידעל גרעטאַ, וועל־כע האָט זיך שטערבליך פעדליבט אין מיין זוהן יאָזעף און וויל פון איהם נישט אָבטרעטען. זי האָט פערלאָזט איהר היים, איהרע עלטערען. זי איז אַפילו ברייט זיך מגייר צו זיין און מיט איהם חתונה האָבען. איך ליג אין בעט און טראַכט: וואָס קומט דאָ פאָר. וואָס וויל דאָס דאָזיגע דייטשע מיידל פון מיר? שפּילט נישט אַמאָל מיט מיר דער טיי־וועל אַ טראַגישען שפּיל? ביטער און חושך איז אונזער לאַגע. מיר ווערען געיאָגט און געפּלאָגט, ווייל מיר זענען יודען, און דאָ גאָר קומט א פרעמדע אַנ׳אַנדערש־שטאַמיגע, אַנ׳אַריערין און עס אימפּאָנירט איהר דוקא אונזער מאַרטירילאָגיע. איך קען עס נישט פער־שטעהן. מיין שכל איז צו־אָרים דאָס צו בעגרייפען. ווי איז דאָס מעגלעך צו פערלאָזען אַ רוהיגע היים; אַ היים מיט זיכערקייט, מיט רעכט און מיט שטאַר־קייט און פּלוצלינג זיך צוטשעפּען צו מיר דעם אייביגען וואַנדערער, צו דעם בערויבטען און צו דעם פון אַלע בעש־פיגענעס!

ניין, נישט אַנדערש, נאָר דער טיי־וועל האָט אויסגעשפּרייט פאַר מיר א נעץ, כדי מיך און מיין גאַנץ הויז־גע־זונד צו פאַנגען און צו פערלענדען. ניין, דאָס איז גאַרנישט קיין פשוט׳ער ענין מיט מיין זוהנ׳ס סימפּאַטיע. אַ מאָדנער געדאַנק פאַלט מיר איין: דאָס איז נישט קיין אַריערין, דאָס איז נישט קיין דייטשיש מיידעל, נאָר א בייזער שליח פון שטן, פון אשמדאי, וואָס האָט זיך פערוואַנדעלט אין אזאַ נאַאיוו, צערטלעך געשטאַלט.

אָט אַזוי ליג איך א פערטראַכטער, פערזונקען און מאָדנע דמיונות. טריבע שטימונגען בעהערשען מיך און איך פיבער פון קעלט און היץ. איך האַלט די אויגען געשלאָסען, אָבער מיינע אוי־רען זענען אַנגעשפּיצט און צאַפּלען אויף ביי יעדער בעוועגונג, פון יעדען שאָרך, וואַס קומט פון דרויסען. עפּעס דוכט זיך מיר, אַז מ׳געהט אויף די שטיגען. אָט דערהער איך טריט אונטער מיין טהיר. איך זעץ זיך אויף. איך ווער אינגאַנצען איין שטיק געהער. עס ווערט שטיל און איך וויל זיך בערוהי־גען, אַז ס׳איז נישט מעהר ווי אַ וויזיע א פאַרשטעלונג אזעלכע, וואָס מיין צו־היצטע פאַנטאַזיע האָט אויפגעבלאָזען. באַלד אָבער צעשווימט די טרייסט, די בערוהיגונג. איך הער שוין ווידער א שעפּטשעריי, וואָס ווערט העכער און געדיכטער, ביז איך טוה מיט איינמאָהל א שפּרונג אראָב פון בעט.

דאָס האָבען מיך פון בעט אַרויסגע־וואָרפען האַרטע, בעפעהלערישע קולות: — אויפמאַכען! —

דאָ האָט זיך מיר שוין מעהר נישט געדאַכטען, ס׳איז נישט געווען קיין וויזיע, וועלכע עס האָט בעשאַפען מיין צערודערטע פאַרשטעלונג׳ס ־ קראַפט. ס׳איז געווען האַרטע ברוטאַלע ווירק־ליכקייט, וואָס האָט מיך געמאַכט אויפשוידערען. אונטער מיין טהיר האָ־בען געשריגען ווילדע, בייזע קולות. איך האָב זיי דערקענט. איך האָב שוין קלאָר געוויסט, ווער ס׳איז געקומען און וואָס ס׳איז דער צוועק פון דער פּלוצ־לינדיגער נאַכט־וויזיט. איך בין אַרומ־געלאָפען אין מיינע צימערען ווי א משוגע׳נער, אויפגעוועקט פון שלאָף מיין פרוי, מיינע קינדער. בלויז דאָס דייטשע מיידעל גרעטאַ האָב איך גע־לאָזט ווייטער שלאָפען; זי איז געשלאָ־פען אין א בעזונדער צימער און זיך פערשלאָסען פון אינעווייניג. איך האָב מיך אזוי נעפלאָנטערט א פּאָר מינוט און דאָס איז שוין געווען צו־פיעל פאַר יענע לייט הינטער דער טהיר. זיי האָבען דעריבער באַלד גענומען זעצען און סטורקען אין דער טהיר, אַז אין מיין וואָהנונג איז געוואָרען א מהומה. אונזער פחד און שרעק איז ווירקליך נישט צו בעשרייבען. איך האָב געקוקט אויף מיין פרוי און קינדער און מיין האַרץ איז מיר צעריסען געוואָרען אויף שטיקער. פון האַסטיגען קלאַפּעריי אין דער טהיר האָט זיך אויפגעכאַפּט דאָס דייטשע מיידל גרעטאַ. זי איז אַריינגע־קומען צולויפען צו אונז אין איהר נאַכט־וועש. זי איז געווען בלאַס און דערשראָקען. אין איר שרעק און צאַפּ־לעניש האָט זי זיך ענטשולדיקט פאַר אונז, וואָס זי האָט אונז פערשאַפט אזאַ פיינליכע לאַגע. זי האָט פערשטאַנען, אַז די סיבה פון אונזער שרעק און פערצווייפלונג, איז זי; האָט זי אונז איבערגעבעטען און מיט טרערען אין די אויגען האָט זי אונז געטרייסט, אַז זי וועט אונז בעשיצען און נישט לאָזען

(ווייטער דיט 6)

צוליב א ביסעלע בוימאייל

דער בעל-שם און דער משרת-יונג

מאיר הערץ.

א חנוכה-מעשהילע

ערגיץ אין א שטעדטעל האט די מעשה זיך פערלאפען.

דאס זעלבע שטעדטעל איז אמאהל, מיט לאנגע, לאנגע יאהרען צוריק, געווען א פוסט, וויסט ארט. ס'האט דארט קיינמאהל נישט איבערגעטרעטען קיין מענשליכער פיס. נישט קיין וואלד, און נישט קיין פעלד. קיין גרעזעל איז דארט קיינמאהל נישט געוואקסען און קיין בוים האט נישט געבליהט. א וויסטער העק, ממש א חורבה, א פערווארלאזט שטיק ערד, וואס איז געלעגען אין א פערווארפענער געגענד. ארום-און-ארום זענען געווען אויסגעשפרייט דערפער, אבער זיי זענען געלעגען העט-ווייט פון דאנען.

האט מען נישט געוואוסט פון ווען און פון וואס, נאר אזוי ווי עפעס דורך א וואונדער-האנד האט מען פלוצלינג דערזעהן ווי אויף דעם דאזיגען וויסטען ארט איז אויסגעוואקסען א גאנץ יודיש-שטעדטעל, מיט יודישע הייזלעך מיט יודישע קרעמלעך און אפילו א שוהל מיט א בית-מדרש.

תחילת האט מען נישט געטראכט, אז ס'זאל ווער האבען תרעומות. וואס יודען האבען זיך דארט בעזעצט. אדרבא, די גוים פון ארום זענען נאך געווען צופרידען און זיך שטארק גע'חידוש'ט אויף דעם פלייס פון די יודען, וועלכע האבען גענומען א ווילדען העק און איהם פערוואנדעלט אין א בליהענדען שטעדטעל, וואס שטעלט-צו און שפייזט מיט אלע נויטיגע זאכען די דארפישע איינוואוינער פון ווייט און ברייט.

די פויערים האבען פשוט געבענשט די יודען, וואס פערקויפען זיי פון אלעם גוטען און גיבען זיי די מעגליכקייט אויף אויסצוצאהלען און אהיימצופיהרען בשפע פון אלעם נויטיגען. אפילו געלד קריגען זיי געבארגט. ווער שמועסט דער שררה — ער איז דאך אודאי געווען צופרידען, ווייל די יודען צאהלען שטייערען און מאכען רייכער זיינע אוצרות.

איין זאך נאר האבען אי דער שררה, אי די פויערים נישט געקאנט פערשטעהן: פונוואנען האבען די יודען גענומען געלד אויפצובויען דאס שטעדטעל, צאהלען מס און נאך דערצו אנצופילען זייערע קראמען מיט כל-טוב. דאס איז טאקע געווען א חידוש, אבער צופיל האט מען זיך דערין נישט אריינגעטראכט און מען האט די קשיא פערענטפערט מיט פערשידענע תירוצים און סברות. באשר בכן, די יודען פון שטעדטעל זענען באלד אהער אנגעקומען מיט פיל געלד, וואס זיי האבען נאך בעוויזען אבצוראטעווען פון יענעם לאנד, פונוואנען מען האט זיי ארויסגעטריבען.

מ'האט שוין מעהר נישט געפארשט. ס'איז גענוג געווען, וואס מען האט דערצעהלט, אז די דאזיגע יודען זענען אין יענעם לאנד געווען זעהר רייך, און וויפיעל ס'איז זיי געבליבען און זיי פערמאגען איצטער, איז עס אפילו נישט קיין צעהנט-חלק פון דעם עשירות, וואס זיי האבען דארט איבערגעלאזט.

האבען טאקע דאס ארימע פויערים-פאלק און אפילו דער רייכער שררה, געהאט פאר די יודען דרך-ארץ און געלעבט מיט זיי בשלום.

זענען אוועק אזוי יאהרען נאך יאהרען. די יודישע עדה האט זיך געמעהרט ס'זענען געבוירען געווארען נייע דורות. ס'שטעדטעל האט זיך געלעבט רוהיג. מ'האט געפראוועט שמחות, חתונות; זענען צוגעקומען נאך יודען אין שטעדטעל. איז געווארען ענגער — האט מען דאס שטעדטעל נאך מעהר אויסגעברייטערט, צוגעבויט נאך הייזלעך, נאך קראמען און ממילא צוגעקויפט נאך ערד ביים שררה אויפצושטעלען דאס אלץ.

צוזאמען מיט'ן וואקסען פון שטעדטעל, זענען זיך די ווייט-ליגענדע דערפער אויך פונאנדערגעוואקסען און זיך ארויסגערוקט אלץ נעהנטער צום שטעדטעל. די ברייטע אונענדליכע שטיקער פעלדער, וואס זענען געלעגען ווי א גרעניץ צווישען שטעדטעל און יענע דערפער, זענען שנעל בעשיט געווארען מיט פויערישע הייזלעך און עס זענען אזוי-ארום צוגעקומען נייע דערפער, וואס האבען זיך גערוקט אלץ נעהנטער צום שטעדטעל פון אלע זייטען. עס איז דערגאנגען אזוי ווייט. אז דאס שטעדטעל איז געווארען די רעהר, דורך וואנען עס איז געפלאסען די שפע אין די ארומיגע דערפער. אדאנק די הלואות פון יודען האבען זיך די פויערים געקויפט פעלד, וואלד, אויפגעשטעלט הייזער און ברייזער.

האט זיך אזוי יאהרען-לאנג געפלאסען א רוהיג, שטיל, צופרידען לעבען צווישען די יודען מיט די גוים און ס'האט געהערשט שלום-ושלוה. האט געדראהט עפעס א סכנה אין דער געגענד — האבען יודען און גוים זיך פעראייניגט און מיט דער גרעסטער מסירת-נפש זיך געוועהרט געגען שונא. איז ווידער געווען א פרייד, א יום-טוב צוליב עפעס האבען זיך אלע געפרעהט און געוואונשען פון טיפען הארצען דאס בעסטע.

מאכט זיך אבער איינמאהל א מעשה און אויף די יודען פון שטעדטעל האט זיך א גאס-געטהון א מבול פון צרות און גזרות. מען האט זיי נישט פערגינען דאס שטיקעלע מנוחה, און די וואס זענען געווען קרובים און יועצים ביי דעם שררה, האבען אויסגעטראכט, אז די יודען געהט צו-גוט און זיי דארפען דעריבער צאהלען א גרעסערען מס: ערשטענ'ס, דערפאר וואס מען האט זיי דא אריינגעלאזט, און צווייטענ'ס, מוזען זיי אבצאהלען פון זייער רייכטום און מיט זייער געלד אויסהאלטען דאס גאנצע לאנד.

האבען יודען געצאהלט און וואס אמאל אלץ מעהר געקרעכצט. ווען די שונאי-ישראל האבען געזעהן, אז די יודען טהוען שוין באלד אויס דאס לעצטע העמד און זיי צאהלען ווייטער, האבען זיי אויפגעהעצט די פויערים און פערזייהט צווישען זיי א שנאה, בכן, יודען זויגען-אויס זייער מארך, זענען שונאים פון לאנד און מען דארף זיי דעריבער אינגאנצען אויסראטען, אינגאנצען פערטרייבען. דער גיפט האט געהאט א פעולה און די גוים פון יענע קאנטען זענען געווארען אזוי בייז אויף די יודען, אז די יודען זענען דארט אפילו מיט'ן לעבען נישט זיכער געווען. ווי נאר ס'איז צוגעפאלען די נאכט, האבען זיך די יודען פערשלאסען און דאס שטעטעל איז מיטאמאל געווארען ווי אויסגעשטארבען. פון לאזען זיך ערגיץ אונטערוועגס — פון דעם איז קיין רייד נישט געווען. דאס האט שוין געשמעקט מיט סכנות-נפשות, — — —

די יודען פון שטעדטעל זענען געווארען ארעם. קיין קונים האט מען נישט געזעהן אין די קראמען. מ'האט נישט פערקויפט און נישט צוגעקויפט. יודען זענען געבליבען נאקעט און באר-וועס. ס'איז שוין פשוט נישט געווען מיט וואס דעם טאג איבערצולעבען. פון איין זייט — הונגער און נויט, און פון דער צווייטער זייט — שרעק פאר'ן לעבען. ס'איז געקומען דערצו, אז די יודען האבען שוין נישט געהאט ביי וואס צו שטעהן אין זייערע קראמען.

און א פלא: וואס מעהר די יודען זענען ארימער געווארען, אלץ מעהר האט מען געשריגען, אז זיי זענען רייך, אז זיי האבען אוצרות פערמויערט אין די ווענד.

ס'איז געקומען חנוכה און יודען האבען אפילו שוין נישט געהאט אויף א ביסל בוימאייל און אויף ליכטלעך צו צינדען חנוכה-ליכט. אפילו דער נר-תמיד אין שוהל און בית-מדרש האט שוין נישט געברענט זייט א צייט. אזא דלות, אזא שרעקליכע ארעמקייט האט געהערשט אין יענעם שטעדטעל. ס'איז שוין דער צווייטער טאג חנוכה און מען האט אפילו די שוהל און בית-מדרש נישט געעפענט צו מנחה-ומעריב, ווייל ס'איז נישט געווען מיט וואס צו בעלויכטען.

אין יענער צייט איז אין הונגעריגען און פינסטערען שטעדטעל אנגעקומען דער בעל-שם. זיין הארץ איז געווארען צעבראכען, זעהענדיג די פיין פון די שטעטעלדיגע יודען. אלץ איז איהם אנטקעגענגעלאפען: זקנים און קינדער, פרויען און מענער — און אלע האבען געיאמערט און געשריגען: —

— ראטעווע אונז, הייליגער בעל-שם! העלף אונז! מיר געהען-אויס פון הונגער און די שווערד לויערט אויף אונז!

האט דער בעל-שם בעשלאסען צו געהן צו דעם שררה און בעטען מען זאל אראבנעמען די גזירות-רעות. ער איז אוועק פריהער צום טייך זיך טובל זיין און נאכדעם איז ער געגאנגען אין שוהל-אריין אויף א גאנצער נאכט און מתפלל-געווען אין דער פינסטער. ער האט מרעיש עולמות געווען און געשריגען א גרויס געשריי:

— ביידע זאכען אויפאמאל! וואו איז דאס געהערט געווארען? חללי חרב, וחללי רעבו!

היתכן? זעה, רבונו-של-עולם, ס'איז היינט חנוכה און יודען האבען צומאל נישט אנגעצינדען קיין ליכט אום צו פייערען דיין גרויסען נס, וואס דו האסט מיט זיי אמאל געטוהן. זענען דען די היינטיגע יודען ערגער פון יענע, די אמאליגע?

— יא, זיי זענען ערגער! — האט זיך דערהערט א שטים, ווי פון א פערבארגענער הייל.

— פארוואס? — האט דער בעל-שם א פערציטערטער געפרעגט.

— דערפאר, וואס די יודען פון שטעטעל, ווען זיי האבען געהאט כל-טוב, האבען זיי נישט געגעבען קיין צדקה!.. אמת, ס'איז צווישען זיי קיין ארעמעלייט נישט געווען, האבען זיי אבער געברויכט וויסען, אז עס געפינען זיך נאך יודען אויף דער וועלט, וועמען מען דארף ארויסהעלפען! אט אפילו איצט געפינט זיך נא אין שטעטעל א גרויסער עושר, וואס האט שייערען פול מיט שפייז, און נישט ער העלפט זיינע ארעמע, הונגעריגע ברידער און נישט איהם אהרט אפילו, וואס די שוהל און בית-מדרש זענען פינסטער און מען צינדט נישט אן צומאל לכבוד חנוכה קיין ליכט, כאטש ער האט גענוג בוימאייל.

דערנאך האט דאס אונבעקאנטע קול אנגערופען דעם נאמען פון יענעם בעהאלטענעם עושר, און ווייטער געזאגט:

— געדענק, ישראל, געה נישט צום שררה! די יודען זענען נישט ווערט, דו זאלסט זיך פאר זיי מטריח-זיין! חוץ דעם וועל איך מיטגעהן און סיי-ווי נישט לאזען דיך עפעס אויס'פועל'ן.

דער בעל-שם איז געבליבען אין גרויס פערלעגענהייט. ער האט זיך צעוויינט ווי א קליין קינד, און פון גרויס שברת-הלב, האט ער איינגעדרימעלט שטעהענדיגערהייד פארן הארטן שטענדער.

אבער פלוצלינג האט ער זיך אויפגעכאפט און מיט גרויס פערווינדערונג דערזעהן, ווי עפעס אנ'אבגעריסענער יונג, וואס איז שווער צו דערקענען אין איהם א צורה פון א יוד, שטעהט אויפ'ן בעלעמער, גיסט-אן אין נר-תמיד פון א קריג-ארויס בוימאייל, און דערנאך פלעכט ער קנויטלעך און צינדט-אן חנוכה-ליכט. ווען דער יונג האט שוין געהאט דאס אבגעטוהן, האט ער איבערגעלאזט דעם קריג און איז גיך ארויסגעלאפען, שרייענדיג צום בעל-שם:

— ר' ישראל, קוקט און שווייגט, און געהט יא צום שררה! איך הייס אייך! איהר וועט יא מצליח-זיין און אויסבעטען פאר יודען א ישועה!

ווי נאר דער יונג איז פערשוואונדען, האט זיך יענץ פריהערדיג קול ווידער דערהערט און גערופען: „געה, ישראל, דו וועסט טאקע פועל'ן, אבער די ישועה וועט נישט זיין אויף לאנג! דו הערסט! — — — —

צומארגענס האט מען אין שטעדטעל דערצעהלט, אז דער משרת-יונג פון יענעם גביר איז אנטלאפען. שטעדטעל האט זיך נאך מעהר דערשראקען, ווייל מען האט איהם געהאלטען פאר א גוי, און אויב ער א'יז פערשוואונדען, איז א משמעות, אז ער האט בעקומען א וואונק, ער זאל עוקר זיין פון דאנען, ווייל מען וויל די יודען אויס'הרג'ענען, ווען מען האט אבער געפונען דעם קריג מיט בוימאייל אין שוהל און דערזעהען נאך ברענען אויפ'ן גרויסען טאג דעם נר-תמיד און די חנוכה-ליכטלעך האט ערשט דער גביר דערצעהלט, אז דער משרת, וועלכער איז געווען ביי איהם יאהרען לאנג, האט פערלאנגט פאר זיין שכירות נישט מעהר ווי א קריג בוים-אייל, כאטש ס'איז איהם געקומען פיעל מעהר. ער, דער גביר, האט איהם גערן געגעבען, ווייל ער האט זיך געפרעהט, וואס ער האנדעלט-אב מיט איהם ממש א מציאה...

ווען דער בעל-שם האט געזאגט, אז יענער משרת-יונג איז געווען א למד-וואוו'ניק און גע'מוסר'ט דעם גביר, פארוואס ער האלט אין אזא צייט פערשלאסען זיינע ברויט-שייערען, — איז יענער דערציטערט געווארען און געפאלען דעם בעל-שם צו די פיס:

— אבער הייליגער צדיק, צי קאן איך דען בעשפייזען א גאנצע עדה? ווען איך גיב עס אלץ אוועק — וואלט איך אויך געליטען הונגער און געהאלפען וואלט איך ווייניג! אין א קורצער צייט ארום וואלט מען דאך ווידער געהונגערט...

— ניין, אזוי טהוט נישט א יוד, א יוד דארף זיך טיילען מיט'ן ביסען און האבען בטחון! — האט דער בעל-שם הארב געענטפערט.

ווען דער עושר האט געעפענט זיינע שייערען און געטיילט שפייז פאר'ן שטעדטעל, איז באלד ארויס א בעפעהל פונ'ם שררה, אז אלע גזרות ווערען בטיל. און, אז די שונאי-ישראל ווערען אראבגענידערט פון זייער מדרגה. דער בעל-שם איז שוין מעהר נישט געגאנגען צום שררה, נאר געלאזט זיך תיכף אין וועג אריין זוכען דעם משרת-יונג, דעם למד-וואווניק.

ווען דער בעל-שם האט איהם אנגעיאגט האט יענער געזאגט מיט פערדרוס.

— ניין, ר' ישראל, איהר האט שלעכט געטהון. איהר האט יא נעברויכט געהן צום שררה. אויב נישט בעטען — איז כאטש מזהיר זיין. ס'איז דאן געווען א שעת-הכושר און איהר האט געקאנט אלץ פועל'ן. אזוי וועלען די גזרות אויפגעהאלטען ווערען נאר אויף צעהן דורות — און וואס וועט זיין ווייטער? פארוואס האב איך, א פראסטער יונג, איינגעשטעלט מיין גאנץ שכירות פאר א ביסעל בוימאייל און איהר זענט קארג געווען אויף א בלויזען גאנג צו דעם שררה? וואס, איהר מיינט טאקע, אז איך בין א למד-וואוו'ניק? ניין, נישט אמת! איך בין א פראסטער יונג, נאר איך האב א יודיש הארץ. איך בין נאר אנטלאפען פון מיין האר, ווייל איך האב איהם נישט געוואלט מבייש זיין, אז ער האט געהאט בוימאייל ביי זיך און נישט געוואלט געבען אויף צו צינדען חנוכה-ליכט!

און דער משרת-יונג האט זיך ארויסגעריסען פון בעל-שם און איז נעלם געווארען, זאגענדיג איהם פאר'ן פערשווינדען, אז דערפאר זאל כאטש דער בעל-שם צויאגען דעם קץ, כדי ביז די גזרה וועט דערגרייכען דעם עלפטען דור — זאלען יודען שוין זיין אין ארץ-ישראל.

דער בעל-שם האט איהם דאן פאר זיין פערשוואונדען-ווערען אזוי געזאגט:

— אז עס וועלען שוין דאן זיין יודען אין ארץ-ישראל — דערין בין איך זיכער. איך ווייס נאר נישט, צי אלע יודען וועלען שוין דאן זוכה זיין דערצו.

— איהר וועט האבען א סימן, ר' ישראל: אויב מיין קריגעל בוימאייל וועט קלעקען אויף 8 טעג חנוכה.

און ס'האט טאקע נישט געקלעקט.

אויפ'ן אכטען טאג, פונקט ביי חנוכה-ליכט-צינדען, איז דער קרוג צעבראכען געווארען, עס האט זיך אויסגעגאסען דער בוימאייל און מען האט געמוזט געהן שאפען ביים זעלבען עושר פרישען בוימאייל.

און דעם בעל-שם האט עס שטארק באנג געטהון. יאהרען-לאנג האט ער געזיפצט און בעדויערט.

— איבער א ביסעלע בוימאייל פון יענעם למד-וואוו'ניק'ס קריג, וועלען מיר ברויכען ווארטען אויפ'ן קץ ווער ווייסט ווי-לאנג...

י. ב. שפריימאן

אוי, ווער האט זיך דאס אמאהל געריכט.

אוי, ווער האט זיך דאס אמאל גערעכט,
אז עס זאל מיר דא זיין אזוי שלעכט;
אז מיר זאל דא זיין אזוי נישט גוט
דערפאר ווייל כ'טראג אויף מיר דעם נאמען יוד?

ביי די הארטע ברעגען פון זבאנשין
ווייקען זיך אין טרערן מיינע זיהן;
ווייקען זיך אין טרערען מיינע טעכטער
און די וועלט? — איז פול געלעכטער...

מען טרעט אויף אונז ווי מען טרעט אויף שטיגען
און מען ראט אונז אויס ווי מען ראט אויס פליגען;
מען גיסט אונז אפ מיט עמערס גאנצע, מיט בענזין
און מען צינדט אונז אונטער ווי א שטשאפע קיהן.

קינדער ווערען ארויסגעטריבען פון די שולען
איז אימשטאנד די קינדערס ווייטאג ווער צו פילען?
קינדער האבען קיין מנוחה אויף דער ברייטער וועלט
און גייען אויס פאר הונגער, פאר בענקען און פאר קעלט.

די עלטערען משוגע ווערען בענקענדיג נאך זיי
און אין דרויסען בריט די פראסט, עס פרישעט א שניי
קומט דער זומער און דער ווינטער—יעדער האט זיין היים
נאר זיי קענען קיין היים געפונען אויפן וואסער-שליים.

די שרעקליכע רציחות אלע קומען פון בערלין
און גיין גאנץ געלאסען זיך אריבער אויך קיין וויען;
און פון וויען צעגייען זיי זיך — ווייטער אויך
ווי א טליענדיגע שריפה. ווי א רויך.

מען האט אונז אנגעהאנגען שלעסער אויף די הענט
די הייליגטימער מיט די שוהלן אונזערע פארברענט;
מען האט אונז אנגעהאנגען שלעסער אויפן מויל
און דער סוף וואס איז? — קאנצענטראציע-לאגער
און א קויל...

אוי, ווער האט זיך דאס אמאל גערעכט,
אז די וועלט זאל זיין דא צו מיר אזוי שלעכט;
אז די וועלט זאל זיין צו מיר אזוי נישט גוט
דערפאר ווייל כ'טראג אויף זיך דעם נאמען יוד?

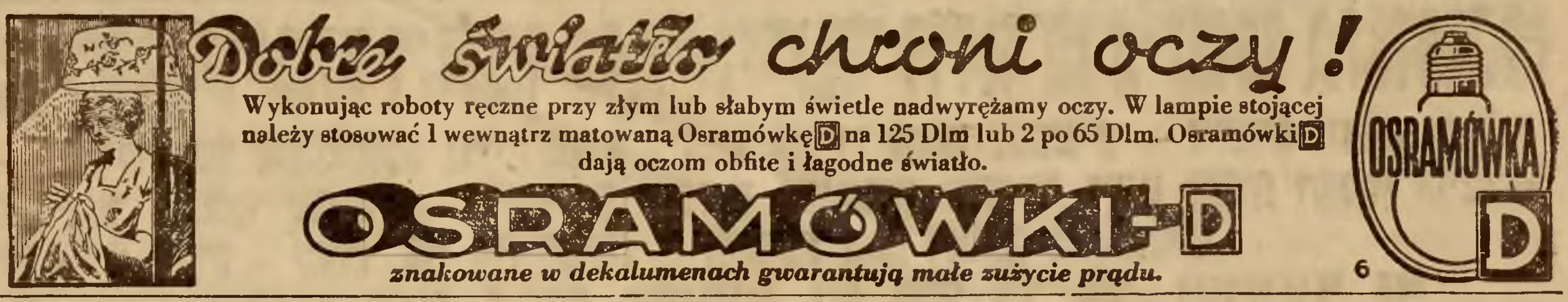

לארד אָף „כּרמל“.

אהרן פרידענטאל.

אונזער ערשטער נציב הערבערט סאמיועל ווייזט לעצטענס אַרויס פיעל ענערגיע. יעדער אַרויסטריט זיינער איז א פאַמפּלעט געגען יודענטום און א גלאָריפיצירונג פאַר נאצי-פּאָגראָמען.

זיינע אַרויסטרעטונגען רופען אַרויס פערוואונדערונג אזוי ביי יודען, ווי ביי נישט יודען. אנשטאָט אַ מוטיגען פערטיידיגער האָט דאָס יודענטום בעקומען אין דער פערזאָן פון פּראָמינענטען לאָרד א בעשולדיגער; אנשטאָט א גרויזענבערג איז ער א פּראָקוראָר וויפּער, וועלכער שטייט און שטיצט אונטער אלע אַנטי-יודישע פּאָגראָם-אקציעס.

• • •

פערשידען ווערען קאָמענטירט אין די יודישע פרעסע זיינע פּאַראַדאָקסאַלע אַרויסטריטען. אַ טהייל, וועלכע קענען נישט פערגעסען זיין העברעאישען נחמי נחמי עמי, פיילען אַביסל צו די שפּיק-שאַרפקייט פון זיינע אַנטי-יודישע קלאַנגען אין זיינע רעדעס; א טייל ווי-דער ערקלערען עס מיט זיין נייגונג צו פילאָזאָפיע און ווייניג רעאַלע בעציהונג צום יודישען פּראָבלעם.

• • •

מען זאָגט און מען דערזאָגט נישט אַלץ.

אַלס ענטפער אויף די פעררעטערישע האַנדלונג פון אונזער ערשטען נציב ברויך אָנגעוויזען ווערען, אַז יודען, האַלב-יודען און משומדים זענען שטענ-דיג, אין דער גאַנצער יודישע מערטירע-לאָגיע געווען די הויפּט-גורמים פאַר אַלדאס בייז.

דאָס איז דער אַלטער מהרסיך ומח-רביך ממך יצאו.

איז דען דער משומד אַלכסנדר טי-בעריוס נישט געווען דער ערשטער נציב אין עגיפּטען, וועלכער האָט אַרויס-געשיקט מיליטער צו פּאָגראָמירען יודן און טאַקי דורכגעפיהרט דעם ערשטען פּאָגראָם געגען זיינע ברידער אין אַלקסדריה און עגיפּטען, בעת וועלכען ס'זענען אומגעקומען 5000 יודען, וועל-כע זענען ביז דאַן געווען פולבע-רעכטיגע בירגער, פערזיכערט דורך די אייזערנע טאָוולען פון אַ רוימישען דע-קרעט?

אָדער זענען דען נישט דער קעניג אגריפּוס 2 מיט דער שוועסטער בערע-ניקאַ געשטאַנען צו דינסט טיטוסען מיט זיינע רוימישע לעגיאָנען בעתן חורבן ירושלים?

די גאַנצע נאָבעלע גרופּקע פּראָמי-נענטע יודען, די דערמאָנטע אגריפּוס, בערעניקע, און אַלקסנדר טיבעריוס האָט טאַקי אַנטהייל גענומען ביים טריאומף-פּאַראַד פון טיטוסען מיט זיינע לעגיאָ-נען אין רוים, בעת זייער זיגערישען צוריקקומען פון צושטערטען ירושלים. זיי האָבען מיט זייערע אייגענע אויגען זיך צוגעקוקט צו די טראַגישע פּיין פון די יודישע געפאַנגענע העלדען, וועלכע מען האָט געוואָרפען פאַר הונגעריגע לייבען, אָדער צושטערטען מיט די פערד פון די זיג-רייכע מאַרשירענדע אַרמעע.

אַזעלכע „נאָבעלע“ יודען האָבען מיר פיל געהאַט אין אונזער גאַנצען גלות און צו דעם אסאַרטימענט געהערט אפשר אויך אונזער „נאָבעלער“ נציב, וועלכער גרייט זיך יעצט שוין צו א באַדען פאַר א היטלער-אַנשוי-אונג, קלערענדיג, אַז זיינע איצטיגע היט-לער-פריינדליכע דעקלעראַציעס וועלען אים בעשירמען אין טאָג פון צאָרען, האָפענדיג דאַן אויסגעטהיילט צו ווערען פון כלל-ישראל.

יאַ: אַזוי איז עס. עס איז שבתי-צבי-דע-זערציע די חניפה - דעקלאַראַציע פון אונ-זער ערשטען נציב.

• • •

אונזער פערלאַנג? אונזער פאָדערונג? פּראָפּאַנירט נישט דעם יודישען סטעמ-פעל. אויב איהר ווילט דעזערטירען, גיעט אָב אונזער חותם.

עס איז סימבאָליש. דער הר הכרמל איז בעקאַנט אין די יודישע געשיכטע אלס דער באַרג, וואו דער יודישער נביא אליהו האָט צוזאַמענגערופען דאָס גאַנצע פאָלק אין אנוועזענהייט פון 150 פאַלשע נביאים פון בעל און האָט זיך געווענדעט צום פאָלק: ווי לאַנג וועט איהר נאָך שווייגען, קלויבט אייך אויס: אָדער דעם יודישען גאָט, אָדער דעם אָבגאָט בעל. און אויפ'ן דערמאַהנטען באַרג כרמל האָט דאָס גאַנ-צע פאָלק צוריקגעקעהרט צום יודישען גאָט.

דער באַרג כרמל, וועלכער איז דורך די יודישע געשיכטע געהייליגט און בעצייכנט געוואָרען אלס סימבאָל פון אונ-צווייטייטיגער אַנגעהעריגקייט צום יודי-שען פאָלק, יוערט פּראָפּאַנירט. אויב א מענש, וועלכער שוואַנקט אונטער אין צווידייטיגקייט, און וועלכער וואַקלט זיך צווישען ישראל, ענגלענדער און היטלעריזם (דריידייטיגקייט), טראָגט זיין נאָמען.

אויב „אונזער“ נציב וויל דוקא א העב-רעאישען לאָרדישען נאָמען, וואָלט איך פאָרגעלייגט: לאָרד אָף פּעור, ווייל פון באַרג פּעור האָט בלעם אויך געשאָלטען די יודען אויפ'ן פערלאַנג פון דאַמאָלס-דיגען נאַצי בלק בן צפור.

דער נאָמען וואָלט געווען אי סימבאָ-ליש אי פּאַסיג.

אָבער פּראָפּאַנירט נישט אונזער כרמל, וואו עס איז אויסגעשמידט געוואָרען די פעסטקייט פון יודען-אַנגעהעריגקייט.

פּראָפּאַנירט נישט! דאָס פאָדערען מיר פון הערבערט סאַמיועל - לאָרד אָף כרמל.

פון אַלטען מוסטער.

ויעץ יוסף את פרעה

לויט די אגדה האָט דער מלאך גבריאל יוסיפען אויסגעלערענט אַלע 70 שפּראַכען, ווייל לויט די געזעצן פון אַלטען עגיפּ-טען האָט דער קיסר נישט געקאָנט איבער-נעמען די קרוין ביז ער האָט בעהערשט און פערשטאַנען אַלע 70 שפּראַכען.

יוסף אַלס וויצע - קעניג האָט דעריבער אייך געמוזט קענען די אַלע 70 שפּראַכען וויזט אויס, אַז די אַלטע וועלט האָט געהאַט אַ ברייטע טאָלעראַנטע בעציהונג צו אַלע בירגער. אהן אונטערשיד פון נאַציאָנאַליטעט, ווייל ער איז געוועזען פערפליכטעט פערזענליך אויסצוהערען יע-דען בירגער. און דעריבער, אום זיך צו קענען פערשטענדיגען אַליין אהן שום פערמיטלער, האָט ער געמוזט בעזיצען אַלע 70 שפּראַכען, אום אפילו די קלענס-טע מינדערהייט זאָל קענען דעם קעניג פערזענליך אויף איהר שפּראַך איהרע בע-דערפעניששען פאָרשטעלען.

דאָס איז געוועזען אַמאָהל אין די גאָר אַלטע צייטען. היינט ביי די מאָדערנע נאַצי-ציוויליזאַטאָרען, איז געניג, אַז די ברוינע האַקענקרייצלער קענען קוים זיי-ער אייגענע דייטשע שפּראַך.

ושם אתנו נער עברי

לויט די יודישע אגדה האָט יוסף דערי-בער זיך פערדינט צו ליגען אין א"י דער-פאַר, ווייל ער האָט נישט פערלייקענט זיין אָבשטאַם. ער האָט יעדען געזאָגט: איך בין אַ יוד, אַזוי אַז דער שר המשקים האָט איהם אַלס עברי אויך פאַר פּרעה פאָרגעשטעלט.

היינט, וויפיעל פון אונזערע מנהיגים זינדיגען אונטער מיט'ן וועלען פערלייקע-נען זייער אָבשטאַמונג, זייער שפּראַך און זייער נאָמען, און דאָך חלומט זיי וועגען מיניסטאָרען-פּאָרטפעלען אין דער יודישער מלוכה.

ח נ ו כ ה

רבים ביד מעטים

דער נס פון חנוכה ווערט בעצייכענט דערמיט, וואָס די ריזיגע גריכישע אַרמע-יען זענען בעזיגט געוואָרען דורך די חש-מונאים, וועלכע זענען געוועזען א פער-שווינדענע מינדערהייט אין בעצוג צו די יונים - גריכען.

עס איז סימבאָליש, דאָס די נוטריקון, די אַבּרעוויאַטור פון וואָרט רבים בעדיי-טען באַלד: די מערהייט אין די הענד פון די מינדערהייט, ווייל די איניציאַלען פון רבים זענען: רבים ביד מעטים וואָס איז אויף העברעאיש: די מערהייט אין די הענד פון די מינדערהייט.

אין דעם וואָרט שפּיגעלט זיך אָב די גאַנצע נרינגשעצענדיגע בעציהונג פון יו-דישען פאָלק צו מערהייטען און צו רויהע קראַפט.

גרויסע פרעסט זענען געקומען אין לאַנד.

אויך אין ראַדאָם פיהלט מען די אומגעריכטע „געסט“ — אין גאַס איז קאַלט און אין די אָרימע שטיבען איז „הייס“: פון פראָסט — מ'דאַרף צו-איילען מיט דער ווינטער-הילף — אויף די גרויסע פרעסט זענען די פּיקעטניקעס מקיים די «הייליגע» מצווה פון טרייבען באַיקאָט-העצע.

אומגעריכט איז אראָבגעפאַלען אַ כוואַליע פרעסט. מיט איינמאָהל האָט דער ווינטער זיך אַ נעם - געטהון צו אונז און לאָזט גוט פיהלען זיין שטע-כעדיגע קעלט. ביי אונז אין ראַדאָם האָלט עס שוין ביי 16 און 18 גראַד פראָסט און מ'האָט אַ האָפנונג אויף נאָך מעהר. די מעטעאָראָלאָגישע סטאַציע «פּיס» זאָגט אונז פאַר נ ב י א ו ת, אַז ס'וועלען זיין שטאַרקע פרעסט. וועלכע וועלן אָנהאַלטן א לענגערע צייט. פאַר דער מיטעלער און אָרימער בעפעלקערונג איז עס נישט קיין בשורה טובה און זי וואָלט געווען צופרידען ווען ס'ווערט נישט מקוים דאָס וועטער-נביאות פון פּיס. פּיס אַליין וואָלט זיך אויך נישט בעליידיגט ווען די סיבּירער פרעסט פערבלאָנדזשען ערגיץ אַנדערש און קומען נישט אַהער. צוליב פּיקוח-נפש איז דער גרעסטער וואָרט'ס-מאַן אויך נישט בייז ווען ער מאַכט אַ טעות. אדרבא, ער איז נאָך צופרידען, וואָס זיין טעות פאַלט אויס צום גוטען פאַר'ן כלל.

דערווייל אָבער איז גוט קאַלט, דער פראָסט ברענט אין אין די אָרימע שטו-בען ציטערט מען גוט און מען ווערט געפרוירען. אַפילו דער מיטעלער קלאַס האָט נישט בעוויזען אָנצוגרייטען דעם קלענסטען זאַפּאַס קוילען, ווייל ער האָט געמיינט, אַז ער וועט אַדורכשמוגלען אַ האַלבען ווינטער. זענען דאָך געווען די טעג ביז היינט צום אויסהאַלטען. אָדער ווי מען זאָגט: מיט חסד. און קיינער האָט נישט דערוואַרט אויף אַזאַ פלוצליננדיגער ענדערונג.

דער ווינטער-אַליאַרם האָט דער אָרי-מער בעפעלקערונג געשטעלט אויף די פּיס. מ'האָט כסדר געזעהן מענשען טראָגען רעהרען מיט אייזערנע אויבע-לעך, אָבער מיט פערזאָרגטע פּנים'ער וועגען אַ ביסעל קוילען.

די קוילען-סקלאַדעס זענען בעלאַגערט פון מאַסען-מענשען, וועלכע קויפען צו עטליכע קילאָ קוילען. ווער ס'קויפט אַ האַלבען מעטער, הייסט שוין אַנ'עושר איז מען איהם מקנא. די אָרימע מענ-שען זענען יוצא מיט'ן קוקען ווי אַנדע-רע קויפען. די ווינטער-הילף ביים „טאָז“ אַרבייט טאַקע זעהר אינטענסיוו, אָבער דערווייל בלויז אויפ'ן געביעט פון זאַמלען געלד. קיין קוילען מיט קאַרטאָפעל טיילט מען פאָרלויפיג נישט דאָ איז אויך געשעהן די זעלבע מעשה: מ'האָט זיך נישט געריכט אויף אַזוי שנעל. מ'האָט נישט דערוואַרט, אַז דער ווינטער זאָל ראַפּטום אָנקומען מיט אַזאַ קראַפט.

די אומגעריכטע פרעסט זענען אַלזאָ אַ לעהרע, אַז צו אַ ווינטער-אַקציע ברויך אַ שטאָדט צוטרעטען באַלד נאָך סוכות ווי נאָר מען בענשט גשם און נישט וואַרטען אַזש ביז חנוכה. דאָס היינטיגע מאָהל איז טאַקע פערפאַלען, אָבער דער קאָמיטעט פון דער ווינטער-הילף ביים „טאָז“ ברויך אַליין צו - יאָגען מיט דער אַקציע, אַז דאָס טיילען די קוילען מיט קאַרטאָפעל זאָל וואָס שנעלער רע-אַליזירט ווערען.

עס וואָלט נישט געווען קיין עוולה, אַז די וואָס זיצען אין זייערע וואַרימע און זאַטע שטיבען זאָלען זיך אַליין מטריח זיין און ברענגען זייערע בע-שטייערונגען פאַר דער ווינטער-אַקציע, אין „טאָז“ אַריין, איינשפּאָרענדיג צייט און מיה פון די זאַמלער.

אין גאַס איז „הייס“ פון דער גרוי-סער קעלט. מענשען געהען נישט, נאָר לויפען. ביינאַכט, ווען דער פראָסט ווערט שטאַרקער, זעהט מען ווייניג מענשען אין גאַס. אויף אייניגע פּונק-טען אין שטאָדט ביי די שטעה-פלעצער פון די דראָזשקעס און אויף די מערק האָט דער מאַגיסטראָט אָוועקגעשטעלט גאַז-אויבעלעך פאַר די דורכגעהער.

אין ראַדאָמער גרויסען בית-מדרש בלאָזט אַ קעלט. מתפּללים שטעהען ביים דאַוונען און ציטערען. עס שטעהען דאָרט צוויי גרויסע אויבען'ס, זענען זיי קוים איינגעהייצט און מען פיהלט זייער וואַרימקייט אַזוי ווי גאָרנישט. אַרום די אויבען'ס שטעהען אַרומגעשטעלט אָרי-מע יודען מיט האַלב-נאַקעטע קליינע קינדער און וואַרימען זיך. זיי קלאַמערען אין די אויבנע'ס און האַלטען זיי פעסט אַרומגענומען. אויך די פענסטער פון בית-מדרש זענען רעכט נישט געברענגט אין אָרדנונג. עס יאָגט און עס בלאָזט אַדורך אַ ווינד.

מ'דאַרף דאַוונען מיט אַ סך פייער אַז מ'זאָל אויסהאַלטען די קעלט.

פאַרדאָס זענען די פּיקעטניקעס גע-גאַנגען אויף „קידוש השם“. אין די גרויסע פרעסט האָט מען געזעהן אויף אַ רייהע גאַסען, ווי רינעק, זשעראָמסקי, פּאַשאַ, שפּאַצירען פּיקעטניקעס ביי יו-דישע געשעפטען. מ'קאָן נישט זאָגען — ס'איז זיי געווען גוט קאַלט, אַ סימן, אַז טייל זענען געגאַנגען מיט אויפגע-שטעלטע קעלנערלעך און אַ טייל מיט גוטע פעלצלעך, אָבער זיי האָבען אָב-געהיטען די הייליגע מצווה פון פּיקע-טעריע, דרעהענדיג זיך אַזוי אַ היבשע צייט ביי די יודישע געשעפטען. זיי האָבען גוט אַכטונג געטוהן און קוים האָבען זיי דערזעהן אַריינגעהן קריסט-ליכע קונים, זענען זיי צוגעלאָפען און ערקלערט, אַז דאָס איז אַ „זשידאָווסקי סקלעפּ“. דערביי האָבען מאַנכע פון זיי געטיילט פלוג-בלעטלעך דוקא די נישט-יודישע דורכגעהער. משמועות, אַז דאָס איז געווען אַ מין „קיצור שלחן ערוך“ מיט די אויסגערעכענטע דינים וועגען הלכות באָיקאָט.

אינטערעסאַנט, אַז נישט אַלע קריס-טליכע קונים האָבען געפאָלגט די „תורה-טרייע“ פּיקעטניקעס און זענען טראָץ דעם אַריינגעגאַנגען אין יודישע גע-שעפטען.

מאָנטאָג איז אַממייסטענס פּיקעטירט געוואָרען דאָס גומי-געשעפט פון ה' טענענבוים אויף זשעראָמסקי 30.

ווען מיר שרייבען די שורות הערען מיר נישט פון קיין שום אינטערוועגצען מכח די פּיקעטען, נישט פון סוחרים פעראיין און נישט פון קליינהענדלער-פערבאַנד.

דינסטאָג האָט אַ פּאָליציאַנט פערהאַל-טען אַ פּיקיעטניק ביי ה, טענענבוים'ס געוועלב.

סענסאַציאָנעלער פּראָצעס פון 2 גווילישע לעהרער.

אין דאָרף וויעניאַוואָ, נישט ווייט פון ראַדאָם, האָבען אין דער פאָווסעכנע שו-לען געאַרבייט צוזאַמען אַנטאָני מיעמיעץ (אַלס לייטער) און יאַן יאַשקיע-וויטש (אַלס לעהרער).

צווישען דעם לייטער און דעם לעה-רער איז קיין שלום נישט געוועזען. דער שול - לייטער מיעמיעץ האָט געשריבען אַ בריעף צום אינספּעקטאָר גאַוואָסקי, אַז ער בעט איבערצוטראָגען פון וויעניאַוואָ דעם לעהרער יאַשקיע-וויטש ווייל: 1) ער איז איהם חושד, אַז ער האָט אַרויסגע'גנב'עט די שול-חתימה, 2) אַז ער האָט איבערגעאַרבייט די יעהרליכע פּונקטען פון שילער און דעם יעהרליכען שול-בוך, און 3) אַז ער איז אַ קאָרטען-שפּילער און דע-מאָראַליזירט די שול-יוגענד.

דער לעהרער יאַשקיעוויטש האָט פערשטאַנען, אַז ער מוז זיך פּאַרענטפע-רען פאַר די שול-מאַכט און אויפווייזען אַז אַלץ, וואָס מיעמיעץ שרייבט איז לי-גען. ער האָט זיין לייטער איינגעקלאָגט צום פּראָקוראָר פאַר טרייבען רכילות. די אויספאָרשונג האָט אָבער דערוויזען אַז די בעשולדיגונג געגען יאַשקיעווי-טשען האָט אַ גרונד און מיעמיעץ איז אַרויס מיט אַ נצחון. יאַשקיעוויטש האָט געזעהען, אַז עס איז מיט איהם ביטער, האָט ער ווייטער איינגעקלאָגט אַלס פּריוואַט-בעשולדיגער דעם לייטער מיעמיעץ אין שטאָדט-געריכט.

דער פּראָצעס האָט אַרויסגערופען גרויס אינטערעס צווישען די לעהרער פון די ראַדאָמער אומגעגענד, וועלכע האָבען זיך פערזאַמעלט אויפען געריכט'ס-זאַאַל. צום פּראָצעס איז אויך געקומען דער שול-אינספּעקטאָר גאַוואָסקי.

יאַשקיעוויטש'ן האָט פערטיידיקט אַדוו. וודזשיטאָוויעצקי. דעם בעשולדיק-טען שול - לייטער אַנטאָני מיעמיעץ האָט פערטיידיקט אַדוו. זיגמונט וואַ-שילעווסקי.

בעת דער פּראָצעס - פערהאַנדלונג האָט זיך טאַקע אַרויסגעוויזען, אַז יאַש-קעוויטש האָט זיך דערלויבט צו „איבער-אַרבייטען“ די סטאָפּניעס פון די שילער, אַזוי, אַז ווען אַ שילער האָט בעקומען דעם פּונקט „גענוגענד“ האָט איהם יאַש-קיעוויטש אויסגעבעסערט אויף „נישט גענוגענד“ און אויף דעם אופן בע-עוול'ט די שילער.

עס איז אויך פעסטגעשטעלט געוואָרן, אַז ביי יאַשקיעוויטשען האָבען זיך שטעט'ס צוזאַמענגענומען חברות און מען האָט געשפּילט פעסט אין קאָרטען. אויף אַזעלכע „סעאַנסען“ האָט יאַשקיע-וויטש פערבעטען מינדעריעהריגע און אַזוי אַרום האָט די שולע פערלוירען דעם גוטען נאָמען.

דאָס געריכט האָט מיעמיעצן בע-פרייט.

אַר.

די רייכע און פערמעגליכע האבען נאך זייער ווארט נישט געזאגט

אויף וועמען ווארטען זיי? — ווארשאווער צענטראלע גרייט צו א ליסטע פון די נישט-געבערס — זייערע נעמען וועלען פערעפענטליכט ווערען אין דער גאנצער פרעסע — מיטעלער קלאס געגעבען וויפיעל זיינע כוחות האבען אויסגע-טראגען — א טהייל — מעהר פון זיין יכולת — וויפיעל האט ראדאם געזאמעלט.

געבליבען נאך געצעהלטע טעג אויף משלים צו זיין די 25 טויזענד זל.

די געלד-זאמלונג וואס דער פליטים-קאמיטעט האט פראקלאמירט, האט גע-בראכט, קען מען זאגען, נאר א טייל-ווייזען ערפאלג. דער פליטים-קאמיטעט האט בעשטימט, ווי מיר האבען שוין מיטגעטיילט, — א קאנטיגענט פון 25 טויזענד זלאטעס אויף ראדאם. עס איז אבער נאך גאנץ ווייט צו דעם ראזיגען ציפער. רעדין טראגען א גרויסע שולד די רייכע און פערמעגליכע ראדאמער יודען. דער קאמיטעט גופא איז איינגעשפאנט אין דער ארבייט און שטרענגט אן כל הכוחות, אז די ראדא-מער אקציע זאל פערנעמען א בכבודי-גען פלאץ אין דער אלגעמיינער הילפס-אקציע פון די פוילישע יודען פאר די פליטים.

מ'קען דעם ארטיגען קאמיטעט גאר-נישט פארווארפען. ער איז געגנוג אינ-טענסיוו. די טעכנישע ארגאניזאציע, וואס ער האט אויפגעשטעלט, איז א מוסטער פאר פיעל אנדערע שטעדט. אפילו אין ווארשא, אין דער צענטראלע, בעווינ-דערט מען די פלאנמעסיגקייט אין דעם סיסטעם, וואס דער ראדאמער קאמיטעט האט איינגעפיהרט אויפ'ן געביעט פון דער פליטים-הילף. ווענינ דאס אליין און א טייל פון קאמיטעט נעהט אליין איבער דער שטאדט זאמלען געלד. אזוי למשל זעהט מען פיעל שעה'ן אין טאג ווי די מיטגלידער פון קאמיטעט, די ה"ה יא-נאס קירשענבוים און משה לעסלאו, נעהען זאמלען ביי פערשידענע מענשען. זיי בעגנוגענען זיך נישט, וואס זיי זע-נען שטארק טעטיג ביי דער ארגאני-זאציאנעלער ארבייט. זיי זענען אויך נישט בערוהיגט פון דעם וואס זיי אליין האבען געגעבען געלד-שפענדונגען, נאר זיי רייסען אוועק צייט פון זייערע פריי-וואטע עסקים און ווידמען זיך בגופם פאר דער אקציע, וועלענדיג בפועל ממש אויך בעוועגען אנדערע צו געבען. זיי געהען אליין אפעלירען און בעטען נאך הילף פאר די ארויסגעטריבענע און פערטריבענע יודען פון דייטשלאנד.

צו וועמען געהען זיי, ווער איז גע-בליבען הינטערשטעליג? נישט קיין אנ-דערע, נאר די רייכע יודען פון ראדאם. אויף זיי ווארט נאך די אקציע. נאך איז זייער חלק נישטא אין דער אזוי היי-ליגער, אין דער אזוי וויכטיגער הילף פון פקוח-נפש. און עס פרעגט זיך טאקע א פראגע: אויף וועמען ווארטען זיי, די רייכע, די פערמעגליכע יודען פון רא-דאם? צי ווילען זיי זיך דוקא דערווארטען אויף א שווארצע ליסטע, זיי זאלען זיין צו שאנד און צו שפאט? זאלען זיי זיך אראבנעמען א ביישפיעל פון דער מיטעלער קלאס. מיר וועלען זיי דא דערצעהלען ווי אט דער קלאס מענשען האט זיך אבגערופען ווארעם און מיט וואס פאר א פיהלבאר הארץ ער האט אליין ארויפגעבראכט אין קאמיטעט זיינע פרייוויליגע בעשטייערונגען.

ביז 800 מענשען פון דער בעמיטעל-טער קלאס, זענען אליין געקומען. ממש זיך געבעטען: נעמט ביי אונז הילף פאר אונזערע פערוואגעלטע און אומ-גליקליכע ברידער.

א סך פון זיי האבען צומאלט נישט דערהאלטען קיין בריעף און קיין אויס-מעסטונג פון קאמיטעט. א געוויסער טייל האט זאגאר געגעבען מעהר, פיעל מעהר ווי מ'האט זיי געשטעלט. ס'איז געקומען א פרוי מיט א גאלדען פינ-גערל — קידושין-רינגעל — און זיך גע-בעטען: נעמט עס ביי מיר. כ'האב נישט מעהר. איך וויל אבער זיין בעטייליגט אין דער הייליגער אקציע פאר מיינע דערשלאגענע און פערפייניגטע שוועס-טער און ברידער.

דער קאמיטעט האט נישט געהאט קיין הארץ אוועקצונעמען ביי דער פרוי איהר לעצט פערמעגען; ער האט זיך אבגעזאגט דערפון, אבער די פרוי איז אוועק אין גאס, פערקויפט דאס פינגערל פאר 15 זלאטעס און דאס געלד געבראכט אין קאמיטעט און מיט פרייד עס אוועקגעגעבען.

ס'ווייסט פון פאקטען, וואס מענשען האבען געגעבען דעם לעצטען זלאט, נישט איבערלאזענדיג זיך אויף א מי-טאג.

אויך קריסטליכע ארבייטער האבען איינגעצאהלט אויף דער אקציע.

אלץ האט זיין חוב ערפילט. בלויז די רייכע זענען געבליבען מחוץ למחנה. זיי מעלדען זיך נישט. זיי קומען נישט. זיי ענטפערען אפילו נישט, אז מ'זאל קומען צו זיי א היים. זיי שווייגען, גלייך ווי נישט זיי מיינט מען...

נאך 400 פערזאהן זענען געבליבען, וואס רופען זיך נישט אב, טראך דעם, וואס זיי האבען אלע דערהאלטען בריעף, מיט אפעלען און מיט אויסגע-מאסטענער בעשטייערונגען.

אין זבאנשין בלאנקען ארום טויזענ-טער יודען. זיי זענען נע-ונד, אהן א היים. זייערע טרויעריגע און פארצווייפעלטע לאגע איז נישט צום באשרייבען. ס'איז דא איבריג צו שילדערען זיי-ערע ליידען. אלע ווייסען עס. מען מוז זיי, די אומגליקליכע, אויסהאלטען. מען מוז זיי ראטעווען פון נויט, קעלט און קראנקהייט. און דאס קאסט אב א טאג 25 טויזענד זלאטעס. וויל טאקע דער קאמיטעט, אז ראדאם זאל אויסהאלטען די פליטים אין זבאנשין כאטש איין טאג.

צי קען דאס ראדאם ווירקליך נישט בע-וויזען?

אין קעלץ איז פארגעקומען די טעג א צוזאמענפאהר פון די לאקאלע פליטים-קא-מיטעטען פון 70 שטעט און שטעדטלעך פון דער קעלצער וואיעוואודסטווא. אויפ'ן צוזאמענפאהר איז געוועזן דעלעגירט פון היגען קאמיטעט דער ה' משה לעסלאו, וועלכער האט איבערגעגעבען צוו. אנד. א נאר טשעקאווען פרט פון שטעטלע זאוויערטשע. דער דעלעגאט פון יענעם שטעטעל האט דערצעהלט אויפ'ן וואיע-וואודסטווא - צוזאמענפאהר, אז אין משך פון 2 טעג איז דארט געווארן געזאמעלט 5 טויזענט זל. ווי אזוי איז דאס בעשאפען געווארען? זונטאג אינדערפריה האט די יודישע יוגענד אויפגעקלעבט רויטע צעט-לען אויף אלע יודישע טהירען און פענס-טער מיט דער אויפשריפט: גנה, ערפיל דיין חוב פאר די פליטים. ביז מארגען האסטו צייט. — מ'האט די צעטלען נישט אראבגענומען פריהער, ביז כמעט ס'גאנ-צע שטעדטעל האט איינגעצאהלט.

אז זאוויערטשע האט געגעבען פינף טויזענט, וויפיעל ושס ברויך געבען אזא שטאדט ווי ראדאם?

וויפיעל האט ראדאם ביז היינט געגעבען?

ביז היינט איז אין ראדאם געזאמעלט געווארען קרוב 14 טויזענט זל. דאס איז איינגעפלאסען פון פרייוויליגע נתינות. 10 טויזענט זל. האט דער קאמיטעט שוין אוועקגעשיקט קיין ווארשא. 1500 זל. האט דער קאמיטעט פונאנדערגעטיילט צווישען דורכרייזענדע יודישע פליטים אויף באהן-בילעטען וכדומה.

דער קאמיטעט האט אויף א קליינע צייט געמאכט א פויזע אין זיין טעטיגקייט. דאס איז געווען, ווייל ער האט נאך נישט געהאט קיין לעגאליזאציע. היינט האט ער שוין אזא לעגאליזאציע יא ארויסבעקומען אבער אויף א קורצע צייט — ס"ה אויף 15 טעג, ד"ה ביז'ן 1 סטיציען ניי-יאהר. דורך אט דער צייט פון די געצעהלטע טעג וויל דער קאמיטעט נאך זאמלען אזא סומע, וואס זאל משלים זיין די 25 טויענד זל. צו דעם צוועק האט ער בענייט זיין טעטיגקייט מיט א פערשטארקטער ענערגיע, אין דער האפנונג, אז די רייכע די פערמעגליכע יודען וועלען זיך פארט מישב זיין און פערשטעהן, אז זיי טארען נישט בלייבען גלייכגילטיג אין אזא גורל-שעה אין זיי מוזען זיך אברופען און ער-פילען זייער מענשליכען און יודישען חוב. זאלען זיי אליין קומען אין ביורא פון קאמיטעט, וואס געפינט זיך אין דער ציו-ניסטישער באנק, וויסאלדא 2 און צאהלען זייער פאלק'ס-חוב.

דער פליטים - קאמיטעט בעשטעהט פון די ה"ה: יאנאס קירשענבוים (פרעזעס), יא-נאס רובינשטיין (קאסירער) משה לעסלאו בלימה ראסענבערג און אדוו. טאוב.

באַנדיט ווערט פער'משפט אויף טויט = שטראף.

דער טויט = אורטייל איז געפאלען אויף דער ארויספאהר = סעסיע פון ראדאמער קרייז=געריכט, אין אפאטשנא.

פון ושארנאוו קיין אפאטשנא געהט יעדען טאג א פאסט-דיליזאנס (פורגאן) וועלכער ברענגט די בריעף-קארעספאנ-דענץ און געלד. די איינענטימער פון דילי-זאנס זענען די איינוואהנער פון אפאטשנע: טאמאש באזעראווסקי, טאמאש אטווי-נאווסקי און יוזעף שיסקאווסקי.

אויפן דיליזשאנס ווערען אויך אויפ-גענומען פערשידענע פאסאזשירען.

אויפ'ן דיליזשאנס איז אלס פאסא-זשיר עטליכע מאהל געפאהרען אנ'אונ-בעקאנטער. בעת די רייזעס האט ער זיך בעפריינדעט מיט איינעם פון די איינהאבער ווצמען ער האט מכבד גע-ווען מיט בראנפען און דערווייל גע-וואהר געווארען, צי זיי טראנספארטירען גרויסע סומעס געלד.

דעם 26-טען ווזשעשיען האבען די 2 פאליציאנטען פאגאדא און זאווארזקי בעמערקט, אז דער פאסט-פורגאן איז אנגעקומען אליין אין שטאדט אריין אהן פורמאן. זאווארזקי האט דאס זעהר פעראינטריגירט, און ווען ער איז צוגע-גאנגען נעהנטער, האט ער דערזעהן דאס היטעל פון פוהרמאן מיט פרישע שפו-רען פון בלוט. די פאליציאנטען זענען באלד ארויס אויף ראווערען אויפ'ן שאסע און צווישען אפאטשנע און פארא-דיזש האבען זיי געפונען 2 שווער פער-וואונדעטע. דאס זענען געוועזען טאמאש באזעראווסקי און מאריא עליאשאווא, וועלכע איז געפאהרען אויף דעם די-ליזשאנס בעת'ן אנפאל. מ'האט ביידע באלד אבגעפיהרט אין שפיטאל אריין. אבער עס איז שוין פאר זיי קיין רעטונג נישט געווען און ביידע זענען גע-שטארבען.

מען האט אנגעהויבען פארשען און אט איז מען געוואהר געווארען, אז דעם זעלבען טאג צוזאמען מיט דער עליאשאווא איז אויף דעם דיליזשאנס געפאהרען א בלאנדער פאסאזשיר. שפעטער איז מען דערגאנגען, אז דער "געהיימער" פאסאזשיר איז א געווי-סער מיעטשיסלאוו אקאנסקי. מען איז באלד אוועק צו איהם און געמאכט א רעוויזיע, וועלכע האט געברענגט א טענסאציאנעלען רעזולטאט. מען האט ביי איהם נעפונען א האק בעדעקט מיט שפורען פון בלוט, ווי אויך דעם רע-וואלווער פון דעם ערמארדעטען קא-זעראווסקי.

בעת דעם ערשטען פערהער האט זיך אקאנסקי מודה געוועזען און האט ערקלערט, אז צום אנפאל האט איהם אנגערעדט זיין חבר עדוואַרד וויקטא-ראווסקי. ביידע זענען ארעסטירט און איינגעזעצט געווארען אין תפיסה.

מיט עטליכע טעג צוריק איז זייער פראצעס פארגעקומען אויף דער ארויס-פאהר-סעסיע פון ראדאמער קרייז-גע-ריכט, אין אפאטשנע.

פארן געריכט האט אקאנסקי פאדראבנע דערצעלט ווי אזוי ער האט אויסגעפירט דעם דאפעלטען מארד. דעם דיליזשאנס האט ער אבגעווארט ביי דעם יאנוש-וויצער בארג. צוערשט האט ער דער-לאנגט א זעץ מיט דער האק קאזע-ראווסקי'ן אין קאפ און ווען מאריא עלי-אשאווא האט זיך אויסגעדרעהט, האט ער איהר אויך דערלאנגט א זעץ אין קאפ. ארויסנעהמענדיג דעם רעוואלווער ביי קאזעראווסקי האט ער דערזעהן, אז ער הויבט נאך אויף דעם קאפ, האט ער איהם דערלאנגט א צווייטען זעץ און איהם אויך פערטיג געמאכט.

ווען ער האט געוואלט אנהויבען רויבען האט זיך איהם געדאכטען, אז עס פאהרט ווער; איז ער פאר שרעק אראפ פון דיליזשאנס און דורך די פעלדער אוועק צו זיין שווער מאלי-נאווסקי, וואו ער האט רוהיג געגעסען אוונד ברויט און פרעהליך זיך אמו-זירט מיט דער משפחה.

דער צווייטער בעשולדיגטער וויקטאראוו-סקי איז זיך נישט מודה, אז ער האט אקאנסקי צום אנפאל אנגערעדט. דאס געריכט האט אויסגעהערט איבער צוואנציג עדות און דער פראצעס האט געדויערט 2 טעג.

מיט א שטארקע פערטיידיגונג'ס-רעדע איז ארויסגעטרעטען דער אדוו. זדזשי-טאוויעצקי, וועלכער האט אויף א גלענ-צענדן אופן אויפגעוויזען, אז וויקטאראוו-סקי איז אומשולדיג.

נאך א לענגערע בעראטונג האט דאס געריכט ארויסגעטראגען אנ'אורטייל, לויט וועלכען מיעטשיסלאוו אקאנסקי ווערט פעראורטיילט אויף טויט שטראף דורך הענגע. דער צווייטער בעשולדיגטער עד-וואַרד וויקטאראוויטש ווערט בעפרייט פון שולד צוליב מאנגעל אין בעווייזען.

אר.

(סוף פון זייט 3)

אונז טוהן קיין שלעכט'ס. זי האט זיך געווארפען אויף מיין זוהן יאזעפ'ן אים געהאלזט און געקושט און געזאגט צו אונז:

— לאזט סיך. איך געה זיי עפענען, די שלעכטע, בייזע מענשען. איך נעם אויף זיך אלץ, איך וועל אלץ דער-צעהלען און זאלען זיי טוהן מיט מיר וואס זיי ווילען —

און גרעטא האט זיך געלאזט צו דער טהיר. דא האט איר מיין פרוי פערצוימט דעם וועג און א וויינענדיקע זיך גע-בעטען ביי איהר:

— גרעטא. טהו דאס נישט. געה אריין אין דיין צימער, פערשליס דיך. אזוי וועט בעסער זיין. אז זיי וועלען אריינקומען צו דיר, וועסטו האבען צייט מיט זיי צו שפרעכען. פאלג מיך גרעטא און טהו אזוי ווי איך זאג דיר —

גרעטא איז געווען א קלוגע. זי האט פערשטאנען, אז מיין פרוי זאגט גוט און זי איז אריין צו זיך אין צימער.

דאן בין איך אוועק צו דער טהיר און געוואלט עפענען. איך האב דאס פערשפארט, ווייל די טהיר איז שוין געווען אויפגעבראכען און אונטער איר איז געשטאנען א גאנצע מחנה נאציס. ווען זיי האבען דערהערט מיינע טריט האבען זיי געעפענט די טהיר און אריין מיט א שטורעם און מיט א שרעקליכען כעס, פארוואס איך האב מיך אזוי לאנג גע-זוימט און געלאזט זיי דא ווארטען. איך האב זיי פערבעטען אין די ווייטערע צימערען, אויף וואס זיי האבען שעל-מיש און מיט א שטעכעדיק געלעכטער געענטפערט.

— דאנקע שעהן. א דאנק פאר אייער גאסטפריינדליכקייט. מיר וועלען שוין אליין טרעפען...

זיי האבען געזוכט אין אלע צימערן און ענדליך האט זיך איינער, א עלס-טער אודאי, געווענדעט צו מיר:

און וואו איז גרעטא, דאס דייטשע מיידל, וואו האט איהר זי בעהאלטען, פערפלוכטער יודע? זאפארט זאלט איהר זי אבגעבען! מיר ווייסען, איהר האט זי פערנארט אהער און געפאנגען צו אייערע טייוולאנישע צוועקן פון ראסען-שאנדע —

איך האב זיי צוגעפיהרט צום פער-שלאסענעם צימער און אנגעוויזען:

— דא איזט די גרעטא. מיר האבען זי נישט פערנארט —

— האלט ס'מויל — האט דער עלטס-טער א.געשריי געטוהן מיט זיין לייבען-שטימע, אז מיין פרוי און קינדער הא-בען אזש א ציטער געטוהן. ער האט אנגעקלאפט אין דער טהיר. גרעטא האט אויפגעשלאסען און די מחנה שטורמיסטען זענען אריין אינווענינ.

גרעטא איז געלעגען אין בעט און געהאלטען דעם שליסעל פון דער טהיר אין דער האנד. אבער א מערקווירדיגע זאך: טרעפענדיג זיך אויג אויף אויג מיט די נאציס, איז זי גארנישט געווען דערשראקען, און אויף דער פראגע, וואס זי טהוט דא און ווער ס'האט איר פערנארט אהער, האט זי דרייסט גע-ענטפערט:

— קיינער האט מיך נישט געפאנגען. איך בין אליין געקומען אהער. איך האב ליב דאס הויז. די יודען פון דא-נען זענען טייערע און ליבע מענשען. איך קאלעגיר זיך מיט יאזעפ'ן. ער איז מיין בעסטער פריינד פון דער שול-באנק אן. די מענשען פון דעם הויז האבען מיך געבעטען, אז איך זאל געהן צו מיינע עלטערען, אבער איך האב נישט געוואלט פון דאנען אוועקגעהן. איך קען זיך מיט זיי נישט שיידען.

און גרעטא האט זיך צעלאכט:

— אט, זעהט, ווי מ'האט מיך גע-פאנגען — און זי האט אנגעוויזען אויפן שליסעל פון איהר צימער, וואס זי האט געהאלטען אין האנד.

(פארזעצונג קומט)

די צוגען האבען פערשפעטיגט צוליב די פרעסט.

אויך קוילען האבען אויסגעפעהלט אין די סקלאדעס.

צוליב די גרויסע פרעסט זענען די צוגען געקומען היינטיגע וואך מיט א פערשפעטיגונג קיין ראדאם.

דינסטאג האבען אויך אויסגעפעהלט קוילען אין די סקלאדעס.

זוואלינער בורמיסטוש גאלעווסקי ארעסטירט.

דער זוואלינער בורמישטש גאלעווסקי וועלכער האט קאנדידירט צום סיים און געווארען שטארק אונטערשטיצט פון די זוואלינער יודען איז געווארען ארעסטירט פאר דעפראודאציעס.

אינטערפעלאציע אין שטאדט = ראט וועגן דער באיקאט און פיקעטען = אקציע.

פרעז. גזשעטשנאראווסקי אפעלירט פאר א פרידליך צוזאמענלעבען פון אלע ראדאמער בירגער — אין שטאדט = ראט האט מען אויך גערעדט וועגן ביליגער מאכען דער אפצאהל פון עלעקטריע.

אויף דער זיצונג פון שטאדט-ראט מאנטאג ביינאכט האט דער פרעזידענט גזשעטשנאראווסקי קאמוניקירט די ראט-מענער, אז די שטאדט - פערוואלטונג פיהרט אונטערהאנדלונגען מיט דער דירעקציע פון דער היגער עלעקטראווניע מכח א עווענטועלער פערביליגע-רונג פון אבצאהל פאר עלעקטרישען שטראם. וועגען די רעזולטאטען פון די פערטראקטאציעס, וועט דער שטאדט-ראט צו דער ריכטיגער צייט אינפאר-מירט ווערען.

נאכן ארומרעדען וועגען צוגאב-בו-דזשעט אויפ'ן יאהר 1938/39 זענען אנ-גענומען געווארען געוויסע ענדערונגען אין סטאטוט בנוגע דעם שטאדט-אב-צאהל פון עפענטליכע פערווייזונגען. חוץ דעם איז אויך אנגענומען געווארען א א בעשלוס אין שייכות מיט'ן נייעם סטאטוס פון די עטאטען פאר די בע-אמטע אין מאגיסטראט.

פארן סוף פון דער זיצונג האט ראט-מאן בארמייסטער אריינגעטראגען אנ' אינטערפעלאציע, אין וועלכער ער האט אנגעפרעגט, ווי אזוי עס פערקוקט זיך דער שטאדט-ראט אויף דער באיקאט און פיקעטען-אקציע, וואס ווערט גע-פיהרט געגען די יודישע געשעפטען אין ראדאם.

אויף דער אינטערפעלאציע האט גע-געבען אנ'ענטפער דער פרעזידענט גזשעטשנאראווסקי, וועלכער האט ער-קלערט, אז די שטאדט - פערוואלטונג האט נישט קיין מעגליכקייט אנטקעגנ-צושטעלן זיך דער דאזיגער אקציע. ער קען בלויז אפעלירן וועגן א פרידליכען צוזאמענלעבען פון אלע בירגער אין ראדאם.

מיר גלויבען אין די ליבעראלע, אין די ווארעם - מענשליכע ווערטער פון שטאדט-פרעזידענט גזשעטשנאראווסקי; מיר וואלטען פונדעסטוועגען זיך גע-ווינשען, אז דער אפעל זיינער זאל זיין געווענדעט נישט בלויז פאר די ראט-מענער און זאל נישט בלייבען בלויז צווישען די פיער ווענד פון שטאדט-ראט, נאר זיין איידעלער אפעל זאל קומען צום אויסדרוק אין אנ'אויפרוף וואס זאל זיין געווענדעט צו די ברייטע מאסען און צו אלע בירגער פון אונ-זער שטאדט.

ענדעקעס ווארפען פאר'ן „אזאן" נישט ערליכע קאנקורענץ...

אין צוזאמענהאנג מיט די בויקאט-אויפרופען פון „אזאן", וועלכע האבען זיך בעוויזען אין שטאדט היינטיגע וואך, שרייבט דער היגער „ראבאטניק" פון עהערנעכטען, מיטוואך, אזוי:

„דער „אזאן" וועלכער פאלגט נאך וואס מעהר דער ענדעציע, האט ארויסגעגעבען פערגאנגענעם זונטאג גרויסע פלאקאטען מיט אנ'אנטי-יודישען אינהאלט. די ענ-דעקעס, בעזיצענדיג ביז היינט דעם מא-נאפאל אויף אנטיסעמיטיזם, האבען אנער-קענט, אז דער „אזאן" לאזט זיך אויף א נישט עהרליכע קאנקורענץ און צוליב דעם האבען זיי דעם גרעסטען טייל אנטי-יודישע פלאקאטען פון אזאן ארא-געריסען".

דער אינהאלט פון די אזאן - אפישען איז זער א כאראקטעריסטישער. עס דאר-פען איהר געוויס אדורכשטודירען די יע-ניגע יודען, וועלכע האבען אין טאג פון די סיים-וואהלען, אבגעגעבען זייערע שטימען פאר די אזאן-קאנדידאטען".

ביי דער געלעגענהייט וועט אויך זיין אינטערעסאנט צו ברענגען א וואהל-אויפ-רוף פון „אזאן".

„דער זונטאגדיגער „דזיענניק לודאווי" האט אבגעדרוקט א קלישע פון א וואהל-אויפרוף אין יודיש, וואס דער „אזאן" האט פונאנדערגעשיקט אין יודישע שטו-בען. צוו. אנד. ווערט אינ'ם אויפרוף געזאגט:

„דעם 18-טען גרודזשען קומען פאר די וואהלען צום שטאדט-ראט אין ווארשא יעדער איינער פון אונז מוז געדענקען אין דעם, אז דער שטאדט-ראט אין איצטיגען מאמענט מוז זיך געפינען אויסשליסליך אין די הענד פון עהרליכע און גלויביגע קריסטען, ווייל נאר אזעלכע וואס זייענדיג מיטגלידער פון דער געז. „צער בעלי-חיים", וועלען נישט לאזען בע'עוול'ען קיין שום מענש. ווייל זיי זענען מענשען מיט א עהרליכען געווי-סען, געהענדיג אין גאט'ס וועג פון פערברידערונג פון מענש צו מענש.

„געדענקט! אז אפילו איין געוועהל-טער קאנדידאט פון אט די מענשען קאן זיין א גליק פאר אונז. אבער מיר זענען שטענדיג אונזערע פעהלערען צו שפעט. דעריבער איז אונזער חוב אין איצטיגען מאמענט צו וועהלען אזעלכע מענשען, וואס מיר האבען פריהער דערמאהנט.

מיר לעגען אייך ביי א צעטעל מיט נעמען און נומערן, אויף וועלכע איהר דארפט אבגעבען אייערע שטימען אהן שום בעווארענישען".

כדי מען זאל די מחברים פון אט דעם וואהל-אויפרוף נישט קאנען פאר-ווארפען, אז זיי האבען זיך געווענדעט צו יודען נאך שטימען, ווערט אינ'ם אויפרוף נישט דערמאהנט, פאר וועל-כע ליסטעס מען זאל שטימען. עס איז צום אויפרוף בלויז בייגעלעגט געווארען א וואהל-צעטעל פון „אזאן".

דעלעגאציע פון בונדישע דאזרעס אין גמינע.

זי האט פערלאנגט צוויי זאכען: רופען די נייע קהלה און צו ביילען קוילען.

דינסטאג ביינאכט איז געקומען א דעלעגאציע פון בונדישע דאזרעס אין גמינע אריין מיט צוויי פערלאנגען: 1) מ'זאל רופען די ניי-געוועהלטע קהלה און זי צולאזען צום רודער 2) אז די איצטיגע קהלה זאל ביילען קוילען פאר דער ארימער יודישער בעפעלקערונג.

אויף דער ערשטער ווענדונג האט פרעזעס דען געענטפערט, אז דאס איז נישט בעלאנגען אין איהם; ער האט נאך נישט קיין שום אינסטרוקציע צו רופען די נייע קהלה. און אויב זיין ענטפער איז נישט בעפרידיגענד, קען די דעלעגאציע זיך ווענדען אין דער סטאראסטווא וועגען אנ'אויפקלערונג. וואס שייך דער צווייטער פראגע: קוילען, וועט ער זיי געבען תשובה ביז שבת.

די דעלעגאציע איז בעשטאנען פון די ה"ה: שטיינאוויטש, פייגענבוים, קאפלאן, שניידערמאן און פלאמענבוים.

אין ראדאם הויבט מען אהן טרייבערען דאס אינטערשטע חלק.

דער בית = הניקור ווערט געעפענט מיט א פייערליכען פאראד קומענדיגען מיטוואך.

מיר ווערען אינפארמירט וועגען א פייערליכע ערעפנונג פון א בית-הניקור אין ראדאם.

די צווייטע וואך, מיטוואך, וועט גע-עפענט ווערען אין ראדאם א יאטקע וואו מען וועט טרייבערען די אונטער-שטע חלקים (זאדקעס) און פערקויפען אויף כשר.

דער בית-הניקור ווערט איינגעאר-דענט דורכ'ן היגען קצבים-פעראיין אין דער האלע פון די יודישע יאטקעס אויף דער רייטשיל.

די ערעפנונג וועט זיין א פייערליכע. עס וועלען זיך אין איהר בעטייליגען פארשטעהער פון דער קהלה און פון דער מאכט.

פיקעטען = אקציע איז ראדאם.

ווי יעדעס יאהר פאר די קריסטליכע חגאות איז אויך דאס יאהר פארגע-זעצט געווארען דער „מנהג" פון דער פיקעטען אקציע.

מיט עטליכע טעג צוריק האבען זיך בעוויזען אין שטאט גרויסע פלאקאטען מיט רויטע שריפט פון דער „אזאן"-פארטיי, אז מען זאל נישט קויפען ביי אידען.

אידען האבען געליינט און געשטוינט.

אויף די פאשא-גאס האט מען געזעהען גרופעס סטודענטען, וועלכע האבען געטיילט באיקאט-צעטלעך אין מיט אנטי-אידישע אויסשרייען האבען זיי נישט דערלאזט קויפען ביי יודען. גע-ליטען פון די פיקעטניקעס אויף די גאס (פאשא) האט דאס גאלאנטעריע געשעפט פון ה' זילבערבערג. אויך אנ-דערע יודישע געשעפטען האבען פון דער אקציע געליטען.

ד"ר אלעקסי פליעגער — א פיינער „סוחר".

אין שטאדט האט זיך בעוויזען א ניי-ער דאקטאר: ד"ר אליקס פליעגער. דער נייער „דאקטאר" אנשטאט צו מאכען וויזיטען ביי קראנקע, מאכט ער גאר וויזיטען ביי געזונטע, וועלכע ער מאכט נעבען שפעטער קראנק - אויף דער קעשענע.

„ד"ר אלעקסי פליעגער" בעווייזט זיך אין פערשידענע פירמעס און פארשטע-לענדיג זיך מיט'ן טיטול „דאקטאר", הייסט ער זיך דערלאנגען כלערליי סחו-רות. די פירמעס, וואס שענקען איהם צוטרוי, ווערען שפעטער געוואהר, אז ער האט זיי פיין אפעריערט.

דעם „דאקטאר" זוכט די פאליציי.

מאמע וויל ווערען פערפרווירען

מיט איהרע צוויי קינדער.

אין דארף מיכאלוב, הינטער ראדאם, איז די פרוי מאריאנא קאבילעצקא גע-שטאנען אין דרויסען מיט איהרע צוויי קליינע קינדער, אויף דער גרויסער פראסט, און נישט געוואלט אריינגעהן צום סאלטיס, וועלכער האט זי געוואלט אויפנעמען אין זיין ווארימער שטוב.

די פרוי האט ערקלערט, אז זי האט נישט קיין היים און זי וויל בעסער פערפרווירען ווערען מיט איהרע קינדער ערשט מיט כח האט מען זי מיט די קינדער אריינגענומען צו עמיצען און נאכהער איבערגעגעבען אונטער דער אויפזיכט פון דער גמינע.

די רייכע הויזווירטען און דער ארימער סטרוזש.

די אייגענטימערין פון א ניי גרויס הויז אויף ערשטער מאי גאס 13, הע-לענא פיאלקאווסקא האט אנגאזשירט אלס סטרוזש פון איהר הויז א געוויסען יוזעף קאליגא, ביי וועמען זי האט גע-נומען 500 זל. קויציע. ווען קאלוגא איז געקומען פערנעמען זיין פאסטען, האט די פיאלקאווסקא נישט געוואלט איהם צו-נעמען און אויך אבגעזאגט אומצו-קעהרען די 500 זל.

קאלוגא וועלכער האט זיך סומך גע-ווען אויפן נייעם פאסטען, האט זיך דער-ווייל ארויסגעצויגען פון זיין פריהעריגע וואהנונג און ער האט זיך ארומגעוואל-גערט מיט זיין פאמיליע אויפ'ן ברוק.

פיאלקאווסקא איז פעראורטיילט גע-ווארען פון שטאדט-געריכט אויף דריי חדשים מיט אבלעגען די שטראף בתנאי, אז זי זאל קאלוגען אבגעבען די 500 זל.

אבטיילונג פאר אסטראוויעץ, אפאטאוו, וויערזשבניק און אומגעגענד

נקמה פון א פרוי און אורבאניסטיק.

דער היגער איינוואהנער ח. האט געווארפען אנ'אומ'חן אויף זיין פרוי און זיך די „סחורה" אויסגעטוישט.

ווייזט אויס, אז די ערשטע פערלא-זענע פרוי האט געווארפען אנ'אומ'חן אויף זיין אומ'חן אין בעצוג צו איהר און האט זיך גענומען צו פראצעסירען מיט איהר „זווג".

עס האט זיך אנגעהויבען א סדרה מיט פראצעסען ביז די פרוי האט בע-קומען א ווירא אויף 150 זל. מאנאט-ליך אלס אלימענטען.

נאכהער הויבט זיך אן דאס איינמאה-נען די אלימענטען; דער מאן ווייזט אבער נישט קיין געלד און איהר „ווי-ראק" איז דעריבער בלויז א מאראלי-שער.

זי האט דאס רעכט פון צייט צו צייט צו בעזוכען איהר מאן אין אנוועזענהייט פון קאמארניק, צי עס איז עפעס נישט פערהאנען וואס צו פערנעמען אויף איהר חוב.

צווישען אנדערעס האט זי אויך פער-נומען דעם מאנ'ס א פלאץ צו ליציטי-רען. דערווייל איז אונטערגעקומען די אורבאניזאציע פון שטאדט און דער מאגיסטראט האט דעם אלטען פארקען ארום דעם פלאץ צולעגט.

די פרוי איז ארויסגעטרעטען מיט אנ'אנקלאגע צום פראקוראר, אז איהר מאן האט פערערעגערט דעם פערנומע-נעם אביעקט.

ס'האבען נישט געהאלפען זיינע טע-נות, אז נישט ער האט איהם איינגע-לעגט, נאר דער מאגיסטראט, וואס ער האט אונטערגעשטיצט מיט געהעריגע מאגיסטראט-בעשטעטונגען.

דער אורטייל לויטעט:

איין חודש אונבעדינגטען ארעסט און... געריכט'ס קאסטען.

שרפה אין מיטען טאג.

אין קריסטליכען געשעפט א. נ. „עלעגאנצקא פאני" איז פלוצים אויס-געבראכען א שרפה.

די סבה פון די שרפה איז ביז יעצט נישט פעסטגעשטעלט געווארען.

עס איז פערברענט געווארען די גאנצע אינערליכע איינריכטונג און די סחורה אין געשעפט.

צוליב אנ'עקסמיסיע.

דער היגער בלעכער י. ז. האט גע-ווינען אנ'עקסמיסיע אויף זיין קריסטלי-כען לאקאטאר ד. די עקסמיסיע האט געזאלט די וואך דורכגעפיהרט ווערען.

א נאכט פאר דער עקסמיסיע איז דער לאקאטאר אריינגעפאלען אין שטוב, פון ה' ז. און איהם מיט אנ אייזען גע-שפאלטען דעם קאפ.

דער אנפאלער איז ארעסטירט. דער ווירט ז. איז אבגעפיהרט געווארען אין שפיטאל פון דער קראנקע-קאסע, וואו מען האט איהם פערבאנדאזשירט די וואונדען און אבגעפיהרט אהיים.

צעשלאגען א יודישען סוחר.

דער יודישער סוחר הארענפעלד פון אפאטאוו איז צושלאגען געווארען דורך יודישע יונגעלייט דערפאר, וואס ער האט נישט געוואלט אבטרעטען זיין פלאץ אין אויטאבוס א פערזאן וועמען זיי האבען דעם פלאץ געוואלט אוועק-געבען.

די מיטאינהאבער פון די אויטאבוסען קאמוניקאציע אין ראדאם דארפען זיך מיט דעם פאל פעראינטערסירען אום צו פערמיידען אזעלכעס פון זייערע אנגע-שטעלטע לגבי די פאסאזשירען.

צווישען די שלעגער איז געוועזען איינער א בעאמטער ביי דער דערמאנ-טער קאמוניקאציע-געזעלשאפט.

KINO APOLLO

היינט פרייטאג — א שעהנער פראגראם

Pani Walewska

אין די הויפט - ראלען

גרעטא גארבא, שארלעס באיער

II

MOTYL HISZPANSKI

זשאנעט מאקדאנאלד, נעלסאן עדדי

די פרייזען וועלען זיין פון 40 גר. ביז 1 זלאטע

KINO APOLLO

גרויסער פריהמארגען פראגראם

זונטאג 12 און 1.30 און מאנטאג 12 און 1.30 אז.

Ludzie za mgłą

אין די הויפט-ראל:

זשאן גאבין

Od Niedzieli

שענער פילם

ROSALIE

טראגעדיע פון א צעשיידטער פאמיליע

דער אמעריקאנער קאנסול פסלט דעם אפידיוויט און דער רב פסל'ט דעם אמעריקאנער גט

מיט א יאהר 12 — 13 צוריק איז פון ראדאם אפגעפאהרען קיין אמעריקא דער יונגערמאן י — ן איבערלאזענדיג דא א פרוי מיט 4 קליינע קינדער. דער יונגערמאן האט גאר גיך זיך דארט איינגעארדענט און רעגולער געשיקט געלד פאר זיין פרוי און קינדער.

באלד דערנאך איז די פרוי זיינע מיט די קינדער ארויסגעפאהרען פון ראדאם אין א דערביייאיגען שטעדטעל און ליויט'ן וואונש פון איהר מאן האט זי גענומען פראווען פאפירען אויף אפ-צופאהרען צום מאן איהרען קיין אמע-ריקא.

ווען דעם מאנ'ס אפידייוויט איז אנ-געקומען צום קאנסול און מ'האט אהין ארויסגערופען די פרוי, האט זיך ארויס-געוויזען, אז עס שטימען נישט די נע-מען פון די דאקומענטען. דער מאן האט, לויט דער עצה פון זיינע ברידער אין אמעריקא, זיך געגעבען אן אנדער נאמען. דער קאנסול האט דעריבער גע-פסל'ט די דאקומענטען און געהייסען שיקען פון אמעריקא, פאר דער פרוי מיט די קינדער אן אנדער אויספאדע-רונג.

נישט אזוי גיך טהוט זיך עס אבער ווי עס דערצעהלט זיך. די מעשה מיט'ן איבערמאכען די נעמען האט אוועקגע-נומען עטליכע יאהר, און דערווייל איז אין אמעריקא אויסגעבראכען דער קרי-זיס און די אמעריקאנער קאנסולאטען האבען אויפגעהערט ארויסגעבען וויזעס. אומזיסט איז די פרוי פון צעשיידטען מאן געפאהרען זיך משתדל זיין ביים אמעריקאנער קאנסול. ס'האט אבער גארנישט געהאלפען.

דערהאלטענדיג אן ענטפער פון דער פרוי זיינער, אז זי קען נישט פאהרען צו איהם, האט דער „הארציגער" מאן אפגעשטעלט זיינע געלד-שטיצעס פאר דער פאמיליע און די פרוי האט ערשט אין א צייט ארום מיט דער הילף פון פרויען-פעראיין אויסגע'פועל'ט ביים מאן איהרען ער זאל ווידער שיקען אביסעל געלד. זינט דער לעצטער געלד-זענדונג איז אוועק א יאהר 4 און פון איהר מאן האט מען גארנישט געהערט. ער האט אויפגעהערט שרייבען און שיקען געלד.

מיט א חודש צוריק, איז אויפ'ן אד-רעס פון ל—שער רב. דארטען וואו די פרוי וואוינט איצט, אנגעקומען א פאקעט אין וועלכען ס'האט זיך געפונען א גט פאר דער פרוי י — ן מעהר איז אין פאקעט נישט געווען בייגעלייגט, נישט קיין געלד און נישט קיין בריעף.

דער רב, בעקענענדיג זיך מיט'ן צו-שריפט צום גט — האט אנערקענט דעם גט פאר נישט גילטיג, מחמת די עדות אויפ'ן גט שטאמען נישט פון דעם שטעדטעל וואו די פרוי געפינט זיך. דער רב האט תיכף אנגעשריבען א בריעף צום גט-שרייבער אין ניו-יארק, אז דער גט איז גע'פסל'ט, אז ער זאל עס אפיציעל אפרופען און אויך מעלדען דעם מאן וועגען דעם גע'פסל'טען גט.

איצט האט די אומגליקליכע פרוי וועלכע איז געבליבען אהן שום מיטלען צום לעבען זיך געווענדעט צו דער גע-זעלשאפט „פרויען-שוץ" אויסצוגעפינען צי דער מאן איהרער האט דארטען חתונה געהאט און צו צווינגען דעם מאן איהרען צו שיקען געלד פאר דער פאמיליע און אויב נישט, איהם איבער-געבען דורך דער פערמיטלונג דעם ניו-יארקער פרויען-שוץ צום אמעריקא-נער געריכט וועלכער וועט שוין אויפ-מאהנען אי א גט, אי אלימענטען.

בעקאנטמאכונג

דאס לאנג - עגזיסטירענדע ב.ר. אנפען - געשעפט

פון ר. קופערמאן

איז איבערגעטראגען געווארען אויף **רינעק 14**

ביי דער צוקערניע.

עס איז צו בעקומען אלע **סארטען בראנפען 45% 55%**

95% ליקערען, וויינען, אויך כרמל.

מיט אכטונג **ר. קופערמאן, רינעק 14.**

Najlepsze, najmilsze i najtańsze prezenty dla rodziny i przyjaciół

to

kuchenki, żelazka

grzejniki do rurek

poduszki i inne

Do nabycia na dogodnych warunkach w

Radomskim Towarzystwie Elektrycznym Sp. Akc. w Radomiu ul. Traugutta 53

Okucia meblowe – Okucia budowlane

8-טונג בעלי-מלאכות פון ראדאם און אומגעגענד!

די ביליגסטע קוועלע פון בוי און מעבל - באשלעג

שרויפען, ניטען, רעהמען מעשענע צו פויערהאנגען, ווי אויך פערשידענע אייזן-ארטיקלען קורצע און גראבע צו בעקומען אין דער אייזען-פירמע

E. Frydman Radom, Słowackiego 8

קאמוניקאטען

פרייטאג צו-נאכט (23/XII) 7 אז. אוו. אין לאקאל פון תו"ע רעיא 12. וועט האלטען א רעפעראט דער מיט-גליד פון דער צענטראלע פון דער תורה-ועבודה-באוועגונג אין פוילען ד. ש. סקוראטשקאווסקי.

איינגאנג פאר חברים און סימפא-טיקער פריי.

שבת דע 24/12 8 א זייגער אווענד קומט פאר אין לאקאל פון דער אלג. ציוניסטישער ארג. טראגוטטא 55 א פייערליכער חנוכה-אווענד מיט זעהר א רייכען פראגאם.

שטיצט די ווינטער-הילף-אקציע אין ראדאם.

CÉDIB

PARIS

UNIVERSITÉ DE BEAUTÉ

RACJONALNA pudry kremy szminki płyny KOSMETYKA

Nasze instytuty kosmetyczne w całej Polsce

Nasz Instytut Kosmet. „Charme" Radem, ul. Żeromskiego 5, udziela bezpłatnych porad

א אנאנס

אין

„ראדאמער קעלצער לעבען"

האט

דעם גרעסטען

ערפאלג

קעלצער כראניק

פון די פליטים-אקציע.

היינטיגע וואך האט זיך אנגעהויבן א מאסען-אקציע פאר די פליטים. ביז איצט איז די אקציע געפיהרט געווארען ביי די פארמעגליכערע, און „קארפען קעפ". ס'איז ווערט אינטערצושטרייכען, אז די ה"ה ד"ר קרויזע, פעלדשער ראט-מאן, ד"ר שאך און די בעקער'ס ראָ-זענהאלץ, יודען פון עטליכע הייזער האבען זיך אבגעזאגט פון די אקציע. כאראקטעריסטיש דאס די מיטגלידער פון פליטים-קאמיטעט האבען אריינגע-טראגען די סומען וואס די דערמאנטע גבירים האבען געוואלט געבען, און דער קאמיטעט האבען אריינגעטראגען די סומען וואס די דערמאנטע גבירים האבען געוואלט געבען, און דער קא-מיטעט האט זיך אבגעזאגט דאס פון זיי צוצונעמען.

קוילען-אקציע

צוליב די לעצטענס שטארקע פרעסט איז די קהלה היינטיגע וואך צוגעטרעט'ן צו אנ'ענערגישע קוילען-אקציע. ס'איז צו האָ-פען, אז די ארטיגע יודישע בעפעלקערונג וועט די ארבייט ווי געהעריג אבשאצען און מיטווירקען צום ערפאלג פון דער אקציע.

טראגישער אויטא-צוזאמענשטויס

אויף דער ליניע סטאשוב-סטאפניץ איז געקומען צו א צוזאמענשטויס צווישען א טאקסיבקע געפיהרט דורך משה וועווער-מאן פון סטאשאוו, און אנ'אויטא. פון דעם צוזאמענשטויס איז אומגעקומען דער פאסאזשיר משה ליפשיץ פון סטאפניק.

טיפוס-עפידעמיע אין כענטשין.

אין שטעדטעל חענטשין (פירצעהן קילא-מעטער פון קעלץ) איז אויסגעבראכען א שווערע טיפוס-עפידעמיע קנאפע צוויי הונ-דערט מענשען ליגען קראנק. דער מאגיס-טראט איז פערוואנדעלט געווארען אין א שפיטאל. די רייזע איז אין אלגעמיין בע-שווערט איצט קיין חענטשין. די מאכט האט אנגענומען געהעריגע שריט. צו דער קעלצער קהלה האט מען זיך טעלעפאניש געווענדען נאך הילף.

צוזאמענפאהר פון די פליטים-קאמיטעטען אין קעלץ.

פערגאנגענעם זונטאג איז אין קעלץ פארגעקומען א צוזאמענפאהר פון די פליטים-קאמיטעטען אין קעלץ. וואיעוו. ס'זענען בעהאנדעלט געווארען א רייהע טעכנישע פראגען.

ווילט איר האבן סאלידע ארבייט

ווילט איר האבן הערליכע דרוק

מיט די נייעסטע מאדערנע שריפטן

צו ביליגע פרייזען

100 וויזיט קארטן 1 זל.

בעשטעלט נור אין **דרוקעריי**

פון **ד. שיינבוים**

ראדאם, זשעראמסקי 21

געדענקט דעם אדרעס:

פריהער זשעראמסקי 9

היינט **זשעראמסקי 21**

ביליגסטע קוועלע

פון דרוק-ארבייט

Kino ADRIA Do niedzieli dnia 25 Grud. włącznie.

Wielki film z życia rosyjskiego p. t.

»Prokurator Andrejew»

wolna przeróbka głośnego dzieła **Lwa hr. Tołstoja** p. t. „Żywy trup"

Nad program: DODATKI

Kino ADRIA

OD NIEDZIELI dnia 25 grudnia

Świąteczny program

Wzruszający romans filmowy p. t.

„CYGANKA"

W rol. gł. Rochelle Hudson, Jane Withers, Robert wilcox

Nad program: Dodatki

אכטונג קעלץ!

אין אלע רעדאקציע און אדמיניסטראציע - ענינים ביטע זיך צו פערשטענדיגן מיט אונזער מיטארבייטער

ק. ביינוואל

שריפטליך יען מען זיך ווענדען:
Red. „Radomer - Kielcer - Leben" Kielce, ul. Warszawska 2.

אבאנאמענטס פרייז: פאר א חודש אין פוילען זלאט אין פראנקרייך, בעלגיען 4 פראנק אין ענגלאנד לענדער 30 סענט.

TARYFA OGŁ.: Na 1-szej stronie mm 1 szp. 40 gr. w tekscie mm 1 szp. 60 gr. na ostatnie stron. mm 1 szp. 25 gr.

1-szai ostatnia strona liczą 10 szpalt